

UPUTSTVA I INSTRUKCIJE ZA SUĐENJE

Izdanje 2017.

UPUTSTVA I INSTRUKCIJE ZA SUĐENJE– 2017.
prema FIVB Zvaničnim pravilima odbojke 2017-2020.

UVOD

Ova *Uputstva i Instrukcije* važe za sva međunarodna takmičenja. Zbog značaja ovih događaja, sve sudije moraju biti pripremljene da ispunjavaju svoje dužnosti u najboljem fizičkom i psihološkom stanju. Veoma je važno da sve međunarodne sudije shvate značaj i važnost svoje uloge za modernu odbojku.

Sudijska komisija FIVB-a (FIVB Referee Commission – IRC) apeluje na sve sudije, koje vrše dužnost na odbojkaškim takmičenjima, da pažljivo prouče FIVB *Zvanična pravila odbojke (2017-2020.)*, kao i ova *Uputstva i instrukcije za suđenje*, kako bi učinili igru življom i izbegli prekide. FIVB i IRC su sigurni u to da sve međunarodne sudije vladaju *Zvaničnim pravilima odbojke* i da znaju kako da ih primene, tako da nije neophodno detaljno govoriti o pravilima. Glavni cilj ovog dokumenta je da ujednači, što je moguće više, kriterijum suđenja i da pruži interpretaciju nekih pravila i njihove primene u praksi. Izbačena su direktna ponavljanja iz *Pravila igre*.

Iako je ovaj dokument pripreman za međunarodne sudije i njima upućen, sve sudije, u različitim nacionalnim savezima, su pozvane da pročitaju i prouče njihov sadržaj. Štaviše, ohrabruju se nacionalne i lokalne sudije da diskutuju o ovom dokumentu sa međunarodnim sudijama iz svojih zemalja. Ukoliko je potrebno detaljnije pojašnjenje primene ili interpretacije pravila, svaki međunarodni sudija može da pošalje FIVB-u (sportsevents.referee@fivb.org) pisani zahtev sa kompletnim opisom problema i predlogom rešenja. Svi ovakvi slučajevi će biti analizirani, a zvanično rešenje će, po potrebi, biti uvršteno u zvanična sudijska dokumenta.

* * *

Potpuno je netačno da se suđenje sastoji samo iz vođenja utakmice primenom *Pravila igre*, kao osnove za sve odluke, zato što suđenje ne može da bude mehanička, ili automatska primena pravila. Potrebna je velika stručnost. Ta stručnost se stiče kroz individualno, lično iskustvo, učestvovanjem u odbojkaškim takmičenjima tokom godina, pri čemu sudija shvata da nije *outsajder*, već integralni deo igre. Stoga, on/ona ne može da ispunjava svoje zadatke samo traženjem grešaka u tehnicima, ili ponašanju timova i igrača i primenom odgovarajućih sankcija. To bi bio potpuno pogrešan način suđenja. Naprotiv, on/ona mora biti stručnjak i prijatelj, koji radi u korist igre i zajedno sa igračima. Samo ako je apsolutno neophodno, on/ona će doneti negativnu odluku.

Sudija nikada ne sme da istakne sebe na utakmici, već mora da ostane u pozadini utakmice, intervenišući samo kada je neophodno. Takvo ponašanje je naročito neophodno u današnjoj odbojci. Moderna odbojka i ciljevi FIVB-a zahtevaju spektakularnu odbojku, stvarajući odličan šou za gledaoce i, preko masovnih medija, za milione obožavatelja. Moderna odbojka je brz i uzbuđljiv sport bez kontakta, koji zahteva visok nivo fizičke pripremljenosti, koordinaciju i, pre svega, timski rad. Današnja odbojka na visokom nivou ne igra se samo za zadovoljstvo igrača, u malim halama, bez gledalaca, već se prenosi širom sveta. Gledaoci neće uvek čuti sudijski zvižduk, ali će videti odličnu sportsku predstavu, sa individualnim i timskim sadržajem, u svakom nadigravanju za pobjedu.

Dobar sudija pomaže u ovom kontekstu, tako što ostaje u pozadini. Loš sudija sputava ovu predstavu, time što želi da igra vodeću ulogu u utakmici, a to je protivno zahtevima FIVB-a. On/ona mora da nagradi igrače i ekipe za spektakularne i uzbudljive akcije u duhu pravila. Štaviše, veoma je bitno da međunarodni sudija održava dobar odnos sa igračima, trenerima, itd, i da njegovo/njeno ponašanje bude za primer.

Za vreme utakmice, sudija mora da bude u mogućnosti da razlikuje normalna, ljudska izražavanja osećanja, do kojih dolazi pod uticajem stresa na utakmici i pravo, svesno, nesportsko ponašanje. On/ona nikada ne bi trebalo da kazni takva spontana izražavanja osećanja, kako bi se utakmice igrale u dobroj atmosferi; trebalo bi dozvoliti razumna i odgovarajuća izražavanja osećanja ekipa, kao što je ustajanje da se pozdravi odlična akcija u igri, ili da se ohrabri, itd. Međutim, svesna, negativna izražavanja nekorektnih gestova prema protivniku, ili protestovanja protiv sudijskih odluka su strogo zabranjena i treba ih sankcionisati.

ANALIZA PRAVILA

Pravilo 1 – Prostor za igru

1. Dva dana pre takmičenja, Sudijski potkomitet, kao deo Kontrolnog komiteta, zajedno sa sudijama, mora da proveri dimenzije, kao i kvalitet graničnih linija. Kada se primenjuje *Hawk Eye* sistem, tačne dimenzije terena dobijaju još više na značaju. Ukoliko ne postoji Kontrolni komitet, sudije treba da provere i izmere da li su postojeće dimenzije u saglasnosti sa propisanim veličinama, najmanje jedan dan pre takmičenja. Ako se desi da primete neku neregularnost, moraju odmah da ukažu na nju organizatorima i da osiguraju da se ona ispravi. Pregledom se posebno mora utvrditi:
 - 1.1 Da li je širina linija tačno 5 cm (ni više ni manje).
 - 1.2 Dužina linija i dijagonala (12.73 m/41' 9" svaka), na oba dela terena.
 - 1.3 Da je boja linija različita od boje terena i slobodne zone.
2. Proveriti da slobodna zona za FIVB, svetska i zvanična takmičenja iznosi tačno 6,5 m iza osnovnih linija sa obe strane terena, kao i tačno 5m sa strana, do bočnih reklama (Pravilo 1.1).

Pravilo 2 – Mreža i stubovi

1. Zbog elastičnosti mreže, prvi sudija bi trebalo da proveri da li je pravilno zategnuta. Bacajući loptu u mrežu, on/ona može da vidi da li se pravilno odbija. Lopta mora da se odbije od pravilno zategnute mreže, ali materijal mreže ne sme biti previše elastičan (npr. guma).

Ukoliko se mreža ispupči, ne može se koristiti.

Vertikalna ravan mreže mora biti normalna u odnosu na podlogu za igru i prostire se duž ose srednje linije.

Antene moraju biti postavljene na suprotnim stranama mreže, u poziciji 4 sa obe strane, iznad spoljnih ivica bočnih linija (Dijagram 3), kako bi obe polovine terena bile što ujednačenije.
2. Utakmica se ne sme igrati ukoliko je neki kvadratić mreže pokidan (vidi takođe Pravilo 10.3.2).
3. Drugi sudija mora da izmeri visinu mreže pre žreba, pomoću visinomera u obliku štapa (po mogućstvu metalnog), koji je dizajniran u tu svrhu i pripada neophodnoj pomoćnoj opremi na terenu. Na visinomeru bi trebalo da budu obeležene visine od 243/245 cm za muškarce i 224/226 cm za žene. Prvi sudija se nalazi pored drugog za vreme ove provere, kako bi nadgledao merenje.
4. Za vreme igre (i naročito na početku svakog seta), odgovarajuće linijske sudije moraju da provere da li su bočne trake potpuno normalne u odnosu na podlogu za igru i da li se nalaze iznad bočnih linija, kao i da li se antene nalaze tačno na spoljnoj ivici svake bočne trake. Ukoliko to nije slučaj, mora se odmah izvršiti ispravka.

5. Pre utakmice (pre zvaničnog zagrevanja) i za vreme igre, sudije moraju da osiguraju da stubovi i sudijska platforma ne predstavljaju opasnost za igrače (npr. ispušteni delovi stubova oko šrafova, kanapi koji drže stubove, itd).
6. Dodatna oprema: klupe za ekipe, zapisnički sto, dve električne sirene sa crvenim/žutim lampama (po jedna pored svakog glavnog trenera) za označavanje zahteva za pravilne prekide igre, platforma za prvog sudiju, visinomer za merenje visine mreže, manometar za proveravanje pritiska u loptama za utakmicu, pumpa, termometar, higrometar, postolje za pet lopti za utakmicu, numerisane tablice za zamene – za FIVB, svetska i zvanična takmičenja za seniore videti *Poseban priručnik* za takmičenje sa prihvaćenom numeracijom –, najmanje 8 apsorbujućih peškira (40X40 cm ili 40X80 cm) za brze brisače, po dve stolice za svaki kazneni prostor i prsluk za Libera. Za FIVB svetska i zvanična takmičenja treba instalirati sirenu i na zapisnički sto, zbog označavanja rotacionih grešaka, grešaka Libera, zahteva za zamenu i tehničkih tajm-auta.
7. Takođe, organizator mora da obezbedi dve rezervne antene i mrežu, koja se drži ispod zapisničkog stola.
8. Za sva FIVB, svetska i zvanična takmičenja, pored ručnog semafora na zapisničkom stolu, obavezan je i elektronski semafor.

Pravilo 3 – Lopte

1. Postolje za lopte (metalno) se koristi za držanje 5 lopti za utakmicu blizu zapisničkog stola (5 lopti za igru).
2. Drugi sudija uzima 5 lopti za utakmicu, pre njenog početka, i proverava da li sve imaju identične karakteristike (boju, obim, težinu i pritisak). Drugi sudija je, zatim, odgovoran za lopte tokom utakmice i za pomoć menadžeru terena da vrati lopte na kraju utakmice.
3. Samo lopte odobrene od strane FIVB-a se mogu koristiti (marka i tip se odlučuju za svako takmičenje i određene su *Posebnim priručnikom*). Sudije moraju proveriti ovo i, ukoliko nije utisnut FIVB pečat na loptama, neće započeti utakmicu.
4. Sistem sa pet lopti – za vreme utakmice:

Učestvuju šest skupljača lopti, koji se nalaze u slobodnoj zoni, prema dijagramu 10 iz *Pravila*. Pre početka utakmice, skupljači lopti na pozicijama 1, 2, 4 i 5 će dobiti po jednu loptu od drugog sudije, koji daje petu loptu serveru na početku prvog i odlučujućeg seta.

Za vreme utakmice, kada je lopta van igre:

 - 4.1 Ukoliko je lopta van terena, pokupiće je najbliži skupljač i odmah će je dodati skupljaču koji je upravo bacio svoju loptu igraču koji treba da servira.
 - 4.2 Skupljači dodaju loptu jedni drugima kotrljajući je po podu (ne bacajući je), dok je lopta van igre, po mogućstvu ne na strani terena na kojoj se nalazi zapisnički sto.
 - 4.3 Ukoliko je lopta na terenu, igrač najbliži lopti je mora odmah otkotrljati iz terena, preko najbliže bočne linije.
 - 4.4 U trenutku kada je lopta van igre, skupljači lopti 1 ili 2, i 4 ili 5 moraju da dodaju loptu serveru što je moguće brže, tako da servis može da se izvede bez ikakvog odugovlačenja.

Neka međunarodna takmičenja se mogu igrati po prethodnom sistemu sa 3 lopte. Posebnim priručnikom za svako takmičenje određuje se koji sistem će se primeniti.

Pravilo 4 – Ekipe

1. Za FIVB, svetska i zvanična takmičenja (ukoliko nije drugačije određeno posebnim odredbama takmičenja), sastav ekipe može sačinjavati do 17 osoba, uključujući maksimalno 12 igrača, među njima do 2 Libera i do 5 zvaničnih lica. Pet zvaničnih lica su: trener, najviše dva pomoćna trenera, doktor i jedan fizioterapeut. (Primedba: doktor i fizioterapeut moraju biti prethodno akreditovani od strane FIVB-a).

Sudije moraju da provere pre utakmice (za vreme zvaničnog protokola) broj osoba kojima će biti dozvoljeno da sede na klupi, ili da budu u prostorima za zagrevanje.

Budući da je samo članovima ekipe dozvoljeno da sede na klupi za vreme utakmice i da učestvuju u zagrevanju (izuzetak: fizioterapeut ekipe, ukoliko nije na klupi, može da pomaže na terenu, sve do početka zvaničnog zagrevanja na mreži), nijedna druga osoba ne može da uzme učešće u zvaničnom zagrevanju

2. Za FIVB, svetska i zvanična takmičenja, posebnim odredbama takmičenja će biti propisano na koji način mora biti određeno 12 dozvoljenih igrača po ekipi za svaku utakmicu. Igrači moraju nositi isti broj na dresovima na svakoj utakmici. Napomena: Za posebne FIVB i druge međunarodne događaje, moguće je dozvoliti da 14 igrača igra na utakmici. U tom slučaju, dva Libera su obavezna na spisku igrača u zapisniku. Posebnim priručnikom za svako takmičenje određuje se koji sistem će se primeniti.
3. Na zvaničnim međunarodnim utakmicama, ili turnirima, prvi sudija obično ne mora da traži dokumenta kako bi identifikovao igrače navedene u zapisniku (identitet igrača će prethodno već biti proveren od strane Kontrolnog komiteta utakmice ili turnira). Ukoliko, međutim, postoji posebna odredba koja ograničava učešće, a nema Kontrolnog komiteta, prvi sudija, u skladu sa ovom posebnom odredbom, mora da proveri identitet igrača. Igrači koji su izuzeti posebnom odredbom ne mogu da igraju. Ukoliko postoji neslaganje mišljenja, prvi sudija bi trebalo da upiše svoju odluku u zapisnik, ili kao dopunski pismeni izveštaj (za vreme zvaničnih međunarodnih utakmica, on/ona može da zatraži mišljenje ili odluku od Žalbenog potkomiteta).
4. Trener i kapiten ekipe (koji zasebno proveravaju i potpisuju spisak ekipe u zapisniku, ili spisak ekipe za elektronski zapisnik) su odgovorni za identitet igrača upisanih u zapisnik.
5. Prvi sudija mora da proveri uniforme. On/ona mora da prijavi predsedniku Žirija sve neregularnosti vezane za uniforme igrača i stručnog štaba i prati instrukcije predsednika Žirija. Uniforme, takođe, moraju izgledati isto. Tamo gde je to moguće, majice uvek moraju biti uvučene u šortseve i, ukoliko nisu, neophodno je u odgovarajućem trenutku, tražiti od igrača, na ljubazan način, da ih uvuku, naročito na početku utakmice i svakog seta. Kratke, uske majice, koje se ne mogu uvući u šorts, koje obično nose ženske ekipe, su uvek prihvatljive.
Kapitenska traka (8x2cm) biće učvršćena ispod broja na njegovim/njenim grudima, tako da bude jasno vidljiva, tokom cele utakmice. Sudije moraju da je provere pre početka utakmice.
6. Ukoliko se ekipe pojave sa uniformama iste boje, ekipa koja je prvoimenovana u zvaničnom programu (prema Bergerovoj tabeli) i navedena tako u zapisniku (pre žreba), treba da promeni uniforme.

7. Zvanična oprema ekipe uključuje trenerku i *polo* majicu ili sako, košulju, kravatu i pantalone. Članovi ekipe (što se potvrđuje na preliminarnom sastanku) moraju izabrati jednu od sledećih opcija oblačenja:
 - 7.1 Da svi nose timsku trenerku i polo majicu, iste boje i dizajna, ili
 - 7.2 Da svi nose sako, košulju, kravatu (za muškarce) i pantalone, iste boje i dizajna, osim fizioterapeuta, koji može da nosi timsku trenerku i *polo* majicu.To znači da, ukoliko trener skine svoj sako, ili gornji deo trenerke, sva ostala zvanična lica moraju skinuti svoje sakoe, ili gornje delove trenerke, u isto vreme, kako bi bili saglasno obučeni.
8. Pre početka utakmice, u odgovarajućem trenutku, sudije moraju da obave pažljivu unakrsnu proveru, kako bi iskontrolisali da li su brojevi igrača u skladu sa spiskom igrača u zapisniku. Na ovaj način, bilo kakva odstupanja, koja bi kasnije remetila normalan tok utakmice, mogu biti utvrđena.

Pravilo 5 – Lideri ekipe

1. Prvi sudija mora da identifikuje kapitena u igri i trenera i samo njima je dozvoljeno da intervenišu za vreme utakmice. Sudije moraju znati, tokom igre, ko su kapiteni u igri.
2. Za vreme utakmice, drugi sudija mora da osigura da rezervni igrači sede na klupi, ili da budu u prostoru za zagrevanje. Igrači u prostoru za zagrevanje za vreme setova ne smeju da koriste lopte, ali mogu da koriste rekvizite za zagrevanje. Članovi ekipe, bilo da sede na klupi, ili stoje u prostoru za zagrevanje, nemaju prava da protestuju, ili preispituju sudijske odluke. Takvo ponašanje mora biti sankcionisano od strane prvog sudije.
3. Ukoliko kapiten u igri zamoli za objašnjenje u vezi sa sudijskom primenom *Pravila*, prvi sudija je dužan da mu ga dâ, ako je potrebno ne samo ponavljanjem svog znaka rukom, nego na radnom jeziku FIVB-a (engleskom), sažeto i koristeći zvaničnu terminologiju *Pravila*. Kapiten u igri ima pravo da zamoli samo za objašnjenje u vezi sa primenom ili tumačenjem *Pravila igre* od strane sudija u ime svojih saigrača (stoga, zamenjeni kapiten ekipe, koji sedi na klupi, ili stoji u prostoru za zagrevanje, nema ovo pravo).
4. Trener nema pravo da zahteva bilo šta od članova sudijskog kolegijuma, osim regularnih prekida igre (tajm-auta i zamena). Ali, ukoliko broj iskorišćenih regularnih prekida igre i/ili rezultat nisu naznačeni na semaforu, ili nisu tačni, može da zatraži od zapisničara tu informaciju, kada je lopta van igre.
5. Trener nema pravo da uđe u teren niti da pride bočnoj liniji tokom cele utakmice, t.j. tokom nadigravanja i prekida. Sudije treba da ga/je podsete na ovo pravilo, ukoliko je neophodno (Pravilo 5.2.3.4).
6. Skrećemo pažnju na to da tim menadžer, kao ni novinar ekipe, nemaju pravo da sede iza klupa, već samo na mestima rezervisanim za njih.

Pravilo 7 – Elementi igre

1. Listić sa postavom mora biti proveren od strane drugog sudije i zapisničara, pre nego što zapisničar upiše podatke sa listića u zapisnik. On/ona mora da proveri da li brojevi igrača na listiću za postavu odgovaraju brojevima igrača navedenih u zapisniku. Ukoliko to nije slučaj, listić sa postavom mora biti ispravljen i drugi sudija mora da zatraži drugi. Drugi sudija mora da drži listić sa postavom u džepu, kako bi mogao da proveri stvarnu postavu ekipa, ukoliko je to neophodno, ili to neko zahteva, osim ukoliko se koriste elektronski zapisnik i tablet na stubu.
2. Na kraju svakog seta, drugi sudija odmah traži od trenera listiće sa postavom za sledeći set, kako bi se izbeglo produžavanje intervala od tri minuta između setova. Ukoliko trener sistematski odlaže nastavljanje igre, tako što ne predaje listić za postavu na vreme, prvi sudija mora dati toj ekipi sankciju za odugovlačenje.
3. Ukoliko je napravljena poziciona greška, nakon znaka rukom za pozicionu grešku, drugi sudija mora da pokaže na ta dva igrača. Ukoliko kapiten u igri zatraži više informacija vezanih za grešku, drugi sudija treba da izvadi iz svog džepa listić sa postavom, ili proveri na tabletu na stubu, i pokaže kapitenu u igri igrača koji su napravili pozicionu grešku.
4. Ukoliko servis nije izveden od strane igrača koji je trebalo da servira po redosledu serviranja, t.j. načinjena je rotaciona greška, a ustanovljena je tek po završetku tog nadigravanja, ekipi koja je primala servis dodeljuje se samo jedan poen. (Pravilo 7.7.1.1)

Pravilo 8 – Situacije u igri

1. Veoma je važno shvatiti važnost reči *potpuno* u promenjenoj rečenici pravila 8.4.1. To znači da svaka kompresija koja omogućava da lopta dodirne liniju, U BILO KOM TRENUTKU tokom procesa dodirivanja poda, čini da lopta bude *unutra*, ali ukoliko lopta ne dodirne liniju ni u jednom trenutku, ona je *u autu*.
2. Kanapi koji drže mrežu izvan 9.50/10.00 m dužine, ne pripadaju mreži. Ovo važi i za stubove i kanape. Stoga, kada lopta dodirne spoljni deo mreže, izvan njenih bočnih traka (9m), dodirnula je *strani predmet* i treba da bude dosuđena zviždukom i pokazana od strane oboje sudija kao *lopta u autu*.

Pravilo 9 – Igranje loptom

1. Ometanje pri odigravanju lopte od strane linijskog sudije, drugog sudije, ili trenera, u slobodnoj zoni:
 - Kada lopta pogodi zvanično lice, ili trenera, dosuđuje se *lopta u autu* (Pravilo 8.4.2).
 - Kada igrač dobije pomoć od strane zvaničnog lica, ili trenera, pri odigravanju, to je greška igrača (*pomoć pri odigravanju*, Pravilo 9.1.3) i neće biti ponavljanja nadigravanja.
2. Veoma je bitno da se dosuđuju samo greške koje su viđene. Prvi sudija mora da gleda samo u deo tela koji dolazi u kontakt sa loptom. Na njegovu/njenu odluku ne smeju da utiču položaj tela igrača pre i/ili nakon odigravanja lopte. Sudijska komisija FIVB-a insistira da sudije moraju da dozvole nešto duži kontakt prstima, ili bilo koji drugi kontakt koji je dozvoljen, shodno Pravilima.

3. Za bolje razumevanje teksta Pravila 9.2.2:

Zadržana lopta uključuje dve akcije igranja loptom, prvo hvatanje, a onda izbacivanje lopte, dok odigravanje lopte podrazumeva da se lopta odbije od tačke kontakta.

4. Sudija mora da obrati pažnju na *čistoću* dodira, naročito u današnjoj odbojci, gde se koristi skriveni napad (*kuvanje*), pri čemu se menja smer kretanja lopte. Mora da se obrati pažnja na činjenicu da je, za vreme udarca u napadu, *kuvanje* dozvoljeno, ako lopta nije zadržana ili bačena. *Kuvanje* podrazumeva napad loptom (koja je potpuno iznad mreže) koji se izvodi nežno, jednom rukom/prstima.

Prvi sudija mora pažljivo da gleda *kuvanja*. Ukoliko se lopta nakon tog odigravanja ne odbije odmah, već je prati i šaka, ili bude bačena, to je greška i mora biti kažnjena.

5. Treba obratiti pažnju na činjenicu da akcija blokiranja igrača neće biti dozvoljena ukoliko on/ona ne presreće jednostavno loptu koja dolazi od protivnika, već je zadržava (ili podiže, gura, nosi, izbacuje, vuče). U takvim slučajevima, sudija mora kazniti ovaj blok kao *zadržanu loptu* (ne bi trebalo preterivati).

6. U četiri različita slučaja, ekipa ima prvo odigravanje (koje se računa kao prvo od tri dozvoljena odigravanja ekipe):

- a. Prijem servisa
- b. Prijem napada (ne samo smeča, svih napada; vidi Pravilo 13.1.1)
- c. Prijem lopte odbijene od protivničkog bloka
- d. Prijem lopte odbijene od sopstvenog bloka.

7. U skladu sa duhom međunarodnih takmičenja i da bi se ohrabrila duža nadigravanja i spektakularne akcije, samo najočiglednija kršenja *Pravila* će se dosuđivati. Stoga, kada igrač nije u baš dobroj poziciji da odigra loptu, prvi sudija će biti manje strog pri dosuđivanju grešaka igranja loptom. Na primer:

7.1 Tehničar koji trči da bi odigrao/la loptu, ili je primoran/a da veoma brzo reaguje kako bi dohvatio/la loptu koju treba da digne.

7.2 Igrači su prinuđeni da trče, ili da veoma brzo reaguju kako bi dohvatili loptu, nakon što se ona odbila od bloka, ili od drugog igrača.

7.3 Prvo odigravanje ekipe može biti slobodno odigrano, osim ako igrač uhvati, ili baci loptu.

Pravilo 10 – Lopta na mreži

Pravilo 11 – Igrač pored mreže

1. Pravilo 10.1.2 daje pravo da se lopta vrati iz protivničke slobodne zone. Za vreme utakmice, drugi sudija i linijske sudije moraju da prepoznaju situaciju u praksi i da naprave odgovarajući pokret, kako bi dali prostora igraču koji vraća loptu u svoj teren!

Ukoliko lopta prelazi vertikalnu ravan mreže, unutar prostora za prelaz lopte, ka protivničkoj slobodnoj zoni i dodirne je igrač koji pokušava da vrati ovu loptu nazad, sudije moraju da dosude grešku u trenutku kontakta i da pokažu znak *lopta u autu*.

2. Treba obratiti pažnju na promenu pravila koje navodi kada je završena akcija odigravanja loptom:
Akcija odigravanja loptom je završena kada je igrač, nakon sigurnog doskoka, spreman za narednu akciju odigravanja.
Akcija igranja loptom je svaka akcija igrača koji se nalaze u blizini lopte i pokušavaju da je odigraju, čak i ukoliko nije došlo do kontakta sa loptom. Treba obratiti pažnju na sledeće situacije:
Ako je igrač u svojoj poziciji za igru, na svom terenu, a lopta je upućena u mrežu sa suprotne strane i to prouzrokuje da mreža dodirne igrača, pomenuti igrač nije učinio grešku. Igrač može da napravi pokret braneći svoje telo, ali nema pravo na akciju kojom bi namerno promenio putanju lopte koja se odbija. Ovakva akcija se smatra greškom dodira mreže.
Dodir mreže kosom: ovo se može smatrati greškom jedino ukoliko je jasno da je uticalo na mogućnost protivnika da odigra loptom ili je prekinulo nadigravanje (npr. konjski rep se zaplete u mrežu).
3. Ukoliko igrač dodirne spoljni deo mreže (mrežu izvan antena, kanape, stubove, itd.), to se ne može smatrati greškom, ukoliko ne utiče na strukturnu celovitost same mreže.
4. Kada je prelaz u protivničko polje preko srednje linije napravljen stopalom, t.j. kada stopalo dodiruje protivničko polje, njegov deo mora da ostane u kontaktu sa srednjom linijom, ili iznad nje, kako bi to bila dozvoljena akcija.
5. Shodno vrhunskom kvalitetu ekipa koje učestvuju, igra pored mreže je od fundamentalnog značaja i stoga, sudije i linijske sudije moraju da budu naročito oprezne, posebno u slučajevima kada lopta pogodi šake igrača u bloku i nakon toga ode van terena.
Pored toga, sudije moraju posebnu pažnju da obrate na slučajeve ometanja. Kada igrač dodirne mrežu između antena tokom svoje akcije odigravanja loptom, u pokušaju da je odigra, ili kada *fintira* odigravanje loptom, to je GREŠKA DODIRA MREŽE. Kada protivnik onemogućava prirodno odbijanje lopte pomerajući se prema mreži, ili kada uhvati mrežu kako bi iz nje izbacio loptu (kao praćka), onda je to ometanje. Igrač koji sprečava protivnika da se kreće kako bi dohvatio loptu na dozvoljen način je takođe kriv za ometanje. Kidanje kanapa njihovim dodirivanjem/hvatanjem je takođe ometanje igre.
6. U cilju olakšavanja saradnje sudijskog para, posao bi trebalo podeliti na sledeći način: prvi sudija treba da se koncentriše na praćenje cele dužine mreže (od trake na vrhu do trake na dnu mreže) prvenstveno sa napadačke strane, dok drugi sudija prvenstveno treba da se koncentriše na praćenje cele dužine blokerove strane mreže. Međutim, nije zabranjeno da drugi sudija dosudi grešku dodira mreže na strani ekipe koja napada, i obrnuto.

Pravilo 12 – Servis

1. Kako bi se odobrilo izvođenje servisa, nije neophodno proveriti da li je server spreman – već samo da li je lopta u posedu igrača koji treba da servira. Prvi sudija u tom slučaju odmah treba da dâ znak za servis.

2. Pre nego što prvi sudija zviždukom dâ znak za servis, on/ona mora da proveri da li televizija zahteva ponovljen snimak i da, shodno tome, odloži zvižduk (ne više od 8 puta po setu i 7 sekundi za svaki snimak, što može da varira na različitim takmičenjima).
3. Prvi sudija i odgovarajuće linijske sudije moraju da obrate pažnju na položaj servera u trenutku izvođenja servisa, ili odraza za skok servis. Linijske sudije moraju odmah da signaliziraju sudiji ako je učinjena greška i prvi sudija mora da je dosudi. Server može da započne svoj pokret za izvođenje servisa izvan zone za serviranje, ali mora da bude u potpunosti unutar nje u trenutku udarca (ili mora da bude u potpunosti unutar zone za serviranje u trenutku odraza).
4. Kada se izvodi servisni udarac, prvi sudija mora da posmatra ekipu koja servira, dok drugi sudija posmatra ekipu koja prima servis.
5. Ukoliko server ne dolazi normalno u zonu za serviranje, ili ne prihvata loptu od skupljača lopti, praveći tako namerno odugovlačenje, ekipa može da dobije sankciju za odugovlačenje. Da bi se izbegli nesporazumi, 8 sekundi se računa od trenutka kada prvi sudija zviždukom dâ znak za servis.
6. Znak rukom broj 19 je odgovarajući znak koji sudije treba da koriste kada servirana lopta dodirne mrežu i ne ostane u igri. Znak rukom broj 15 (AUT) je odgovarajući znak kada servirana lopta prolazi izvan antena.
7. Prvi sudija bi trebalo da obrati pažnju na zaklon za vreme izvođenja servisnog udarca, kada igrač, ili grupa igrača ekipe koja servira, mašuci rukama, skaćuci, krećuci se levo-desno, ili stojećii grupisani, sprećavaju protivnika da vidi servera i putanju lopte, sve dok ona ne pređe vertikalnu ravan mreže (t.j. oba kriterijuma moraju biti zadovoljena kako bi akcija/pozicija igrača bila okarakterisana kao zaklon). Dakle, ako je moguće videti putanju lopte do njenog prelaska mreže ka protivniku, to se ne može smatrati zaklonom.

Pravilo 13 – Udarac u napadu

1. Pri kontrolisanju igrača zadnje linije i udarca u napadu od strane Libera, važno je razumeti da je takva greška napravljena samo ako je udarac u napadu izveden (kada lopta potpuno pređe vertikalnu ravan mreže, ili je dodirne protivnik).

Pravilo 14 – Blok

1. Bloker ima pravo da blokira svaku loptu unutar protivnikovog prostora, sa rukama preko mreže, ukoliko:
 - je ova lopta, nakon prvog ili drugog dodira protivnićke ekipe, upućena prema polju blokera.
 - nijedan igrač protivnićke ekipe nije dovoljno blizu mreže, u tom delu prostora za igru, kako bi nastavio svoju akciju.

Međutim, ukoliko je igrač protivničke ekipe blizu lopte i namerava da je odigra, dodir bloka preko mreže je greška, ako bloker dodiruje loptu pre ili za vreme udarca u napadu protivnika, sprečavajući tako njegovu akciju.

Nakon trećeg dodira od strane protivnika, svaka lopta se može blokirati u protivnikovom prostoru za igru.

2. Dizanja i prebacivanja lopte (*ne* napadi), koji ne prelaze mrežu prema protivničkom terenu, ne smeju se blokirati preko mreže, osim nakon trećeg dodira.
3. Ukoliko jedan od blokera prebaci šake preko mreže i udari loptu, umesto da izvede akciju blokiranja, to je greška (izraz *preko mreže* podrazumeva pružanje ruku preko mreže u protivnikov prostor).
4. Budući da lopta može da dodirne bilo koji deo tela, ako za vreme blokiranja lopta dodirne stopala, za vreme iste akcije, to nije greška i to je i dalje blok!

Pravilo 15 – Pravilni prekidi igre

1. Tajm-aut i tehnički tajm-aut

1.1 Kada trener traži tajm-aut, on/ona mora da pokaže zvanični znak rukom. Ukoliko samo ustane, traži usmeno, ili pritisne sirenu, sudije ne smeju da uvažavaju zahtev. Ukoliko se zahtev za tajm-aut odbije, prvi sudija treba da odluči da li je postojala namera za odugovlačenjem igre i da ga sankcioniše shodno *Pravilima*.

1.2 Pomoćnik zapisničara mora da koristi sirenu (ili drugu sličnu napravu): da označi svaki tehnički tajm-aut (TTO), nakon što prva ekipa dođe do osmog i šesnaestog poena u setu (ovo nije odgovornost drugog sudije). Pomoćnik zapisničara takođe mora da označi sirenom kraj TTO-a. Spiker mora da objavi prvi TTO u setu: „Prvi tehnički tajm-aut“. Na kraju, mora da kaže: „Kraj tehničkog tajm-auta“. Sličan postupak će biti i za drugi TTO. Drugi sudija mora da osigura da igrači ne uđu na teren pre nego što sirena pomoćnika zapisničara označi kraj TTO-a. Naravno, ako postoji neki problem u radu pomoćnika zapisničara, drugi sudija mora, i u tom pogledu, da proverava njegov/njen rad.

2. Postupak zamene

2.1 Drugi sudija stoji između stuba i zapisničkog stola i – osim ako zapisničar ukaže na to da je zamena nepravilna – pokazuje znak (ukrštanje ruku) igračima, da se zamene na bočnoj liniji.

U slučaju višestrukih zamena, drugi sudija će sačekati znak rukom od strane zapisničara, da je prethodna zamena registrovana i onda će nastaviti sa sledećom zamenom.

U slučaju zamene pomoću tableta, softver onemogućava nepravilne zamene, što se automatski upisuje u zapisnik, tako da drugi sudija interveniše samo u ekstremnim slučajevima, kada dođe do odugovlačenja. Funkcija zapisničara se u ovom slučaju menja, od unosa podataka do proveravanja, zatim i odobravanja (ili odbijanja) istih na elektronskim uređajima koji se koriste.

Treba napomenuti da je zahtev za zamenu uvek trenutak ulaska igrača u zonu za zamene, bez obzira na metod odobravanja i upisivanja koji se koristi.

2.2 Višestruke zamene se izvršavaju jedna po jedna: prvo jedan par igrača – jedan igrač koji napušta teren i rezervni igrač koji ulazi, zatim druga, i tako redom, kako bi se zapisničaru omogućilo da sve upiše i proveri ih jednog po jednog. U slučaju višestruke zamene, igrači-zamene treba da priđu zoni za zamenu zajedno. Ukoliko ne priđu zajedno, ali je vreme između ulaska prvog igrača-zamene u zonu za zamenu i ulaska drugog kratko, i jasno je da se radi o višestrukoj zameni, sudije bi trebalo da budu popustljivije oko odobravanja zamena. Kratko odugovlačenje od strane drugog (trećeg) igrača-zamene ne može izazvati realno odugovlačenje utakmice, t.j. sledeći igrač-zamena mora biti u zoni za zamenu kada je prethodna zamena upisana.

Ponovo, korišćenjem tablet softvera, kada se koristi, moguće je dozvoliti višestruke zamene istovremeno, čime se ubrzava igra. Drugi sudija stoga, kada koristi ovaj metod, treba slobodno da dozvoli zamene.

2.3 Veoma je bitno osigurati da se igrači kreću brzo i mirno.

Trenutni metod vršenja zamena ima za cilj da održi tok utakmice i da izbegne odugovlačenje za vreme postupka zamene.

U skladu sa trenutnim metodom, slučaj sankcija za odugovlačenje, kad rezervni igrači nisu spremni da uđu u igru, bi trebalo da bude sveden na minimum.

Odgovornost je drugog sudije i zapisničara da ne koriste pištaljku, odnosno sirenu, ako rezervni igrač nije propisno spreman. Ako nije došlo do odugovlačenja, zahtev za zamenu treba da bude odbijen od strane drugog sudije, bez sankcija.

3. U slučaju povrede, sudije treba da zaustave igru i da dozvole medicinskom osoblju da uđe na teren. Kada se igrač povredi, trebalo bi da bude pravilno zamenjen. Ako pravilna zamena nije moguća, izuzetna zamena, izazvana povredom, može da bude slobodno izvršena od strane ekipe, bez obzira na ograničenja za zamene i u njoj može učestvovati bilo koji igrač koji nije bio na terenu u trenutku povrede.

Sudije moraju jasno da razlikuju nepravilnu zamenu (kada ekipa izvrši nepravilnu zamenu, igra se nastavi, a zapisničar/drugi sudija to nije primetio, Pravilo 15.9) i traženje nepravilne zamene, za koju, u trenutku zahteva, zapisničar, ili drugi sudija, uviđa da je nepravilna (Pravilo 16.1.3) i koja mora biti odbijena i kažnjena sankcijom za odugovlačenje.

4. Zahtev za zamenu pre početka seta se dozvoljava i treba je upisati. U tom slučaju, trener bi trebalo da uputi zahtev za zamenu zvaničnim znakom rukom.

5. Sudije moraju dobro da prouče i razumeju pravilo vezano za *neosnovani zahtev* (Pravilo 15.11):

šta znači *neosnovani zahtev*

koji su tipični slučajevi

koji postupak treba sprovesti u takvim slučajevima

šta treba uraditi ako ekipa ponovi takav zahtev na istoj utakmici.

Za vreme utakmice, prvi sudija mora da proveri da li drugi sudija pravilno primenjuje pravilo koje se tiče *neosnovanog zahteva*.

Drugi sudija mora da osigura da se svaki *neosnovani zahtev* upiše u poseban odeljak za to u zapisniku.

6. Pomoćnik zapisničara upisuje promene igrača sa Liberom, kao i ponovno određivanje Libera, u poseban zapisnik, specijalno napravljen u ovu svrhu (R-6), tako da se u svakom trenutku zna broj igrača kojeg Libero menja. (kada se koristi elektronski zapisnik, zapisničar i pomoćnik zapisničar moraju da saraduju na prepoznavanju i upisivanju promene igrača sa Liberom).

Pravilo 16 – Odugovlačenja igre

1. Sudija mora da zna tačnu razliku između neosnovanog zahteva i odugovlačenja. Neki od primera koji se mogu smatrati neosnovanim zahtevom ekipe, kada se dese prvi put tokom utakmice:

- pomoćni trener zahteva tajm-aut
- zahtev za tajm-aut nakon što je prvi sudija dao znak za servis, ili tokom nadigravanja
- zahtev za sedmu zamenu ili treći tajm-aut po prvi put
- zahtev za drugu zamenu, pre nego što je okončano naredno nadigravanje (izuzev u slučaju bolesnog/povredjenog igrača)

Ako je došlo do odugovlačenja, usled neosnovanog zahteva, treba ga tretirati i upisati kao odugovlačenje, a ekipa i dalje ima pravo da uputi neosnovani zahtev.

Neki od primera koji se smatraju odugovlačenjem:

- ponavljanje bilo kog neosnovanog zahteva, bez obzira na njegovu vrstu
- zahtev za nepravilnu zamenu, koja je otkrivena pre izvođenja narednog servisa
- odugovlačenje igre nastalo traženjem dozvole od sudije za vezivanje pertli
- ponavljanje zakasnele promene sa Liberom (nakon zvižduka za servis, a pre samog servisnog udarca)
- zahtev za brisanje poda, za koje sudije procene da je namerno odugovlačenje

2. Sudije treba da spreče sva namerna i nenamerna odugovlačenja od strane ekipa. Većina odugovlačenja zbog brisanja poda su uzrokovana nedostatkom aktivnosti brzih brisača. Stoga bi sudije trebalo da pripreme brze brisače pre početka utakmice, tako da ako rade brzo i ulaze na teren na kraju svakog nadigravanja, neće biti potrebe da igrači traže brisanje poda – na taj način će opomene i kazne za odugovlačenje biti svedene na minimum. Tokom utakmice, prvi sudija mora proaktivno da upravlja radom brzih brisača, bez prihvatanja zahteva od strane igrača za brisanje poda. Ipak, prihvatljivo je da igrači pokažu brzim brisačima deo terena koji je neophodno obrisati. Dužnost je prvog sudije da proceni da li su zahtevi za brisanje poda od strane igrača odugovlačenja, i shodno tome, da dodeli sankciju za odugovlačenje ukoliko je potrebno.

3. Brisanje poda

Osnovna svrha ovog postupka je da se osigura bezbednost igrača i normalan tok igre i da se izbegne da igrači sami brišu podlogu. Naglašavamo da je sistem promenjen. Brisači sa džogerom nisu više potrebni, već su samo brzi brisači odgovorni da održe teren čistim i da brišu eventualna vlažna mesta.

3.1 Brisači poda i njihova oprema

3.1.1 Brisači poda

Dva brisača za svaku polovinu terena X 2 = ukupno 4 brisača. Brisači moraju biti dobro obučeni za svoj zadatak; bilo bi dobro da su u pitanju osobe koje imaju odbojkaškog iskustva.

3.1.2 Oprema brisača poda

- Osam apsorbujućih peškira (minimalno 40x40cm, maksimalno 40x80cm); Četiri (2-2) moraju biti dostupna i nalaziti se blizu zapisničkog stola, a četiri (2-2) pored brisača koji sede na malim stolicama.

3.1.3 Položaj brisača

3.1.3.1 Jedan brzi brisač po polovini terena (ukupno 2), iza drugog sudije, koji sedi na petama (spreman da otrči do mokrog mesta).

3.1.3.2 Brisači moraju da imaju u vidu činjenicu da ne smeju da zaklanjaju reklamne panele koji okružuju teren, bez obzira na svoj položaj, naročito iza platforme prvog sudije.

3.2 Kako se briše teren za igru

Da bi osigurao kontinuitet igre i sprečio taktike za odugovlačenje, FIVB je doneo sledeće odluke:

3.2.1 Kada je *lopta van igre* (između nadigravanja), ako je neophodno:

3.2.1.1 Kada god brzi brisač primeti vlažno mesto na terenu, on/ona podiže ruku, signalizira vlažno mesto i čeka kraj nadigravanja. Odmah nakon što sudija dosudi zviždukom da je *lopta van igre*, samo brisač(i) (najviše 2 po polovini terena), koji su podigli svoje ruke (sa dva peškira), treba da otrče do vlažnog mesta. Po jedan brisač koji sedi iza drugog sudije, vodiće računa o prednjoj zoni terena sa svake strane.

Dva brza brisača, koji sede pored prostora za zagrevanje, moraju stalno da prate zadnji deo terena, kako bi otrčali do vlažnog mesta čim sudija dosudi da je *lopta van igre*.

Ako postoji više od jednog vlažnog mesta za jednog brisača, prioritet imaju vlažna mesta u okviru prednje zone. Vlažna mesta u zadnjem delu terena, ili izvan njega, su druga na listi prioriteta.

3.2.1.2 Odmah nakon brzog brisanja, brisači moraju da se vrate na svoje položaje, trčeći sa terena najkraćim putem.

3.2.1.3 Vreme za brisanje vlažnog mesta ne sme da prelazi 6 do 8 sekundi, od trenutka kad se nadigravanje završi, sudijskim zviždukom, do zvižduka prvog sudije za sledeći servis. Brisači ne smeju izazivati odugovlačenja igre.

3.2.1.4 Sudije nisu uključene u akcije brisača. Međutim, prvi sudija ima pravo da reguliše akcije brisača, samo onda kada brisači ometaju igru, ili kada ne obavljaju svoj posao kako treba.

3.2.1.5 Igrači i treneri nemaju pravo da traže od brisača da obrišu vlažno mesto, ili da utiču na njih tokom brisanja. Svaki igrač koji odugovlači igru, pod izgovorom sušenja poda, podleže sankciji za odugovlačenje.

Ako ekipa ometa nastavak igre nakon tajm-auta, pod izgovorom preterane vlažnosti poda, prvi sudija može reagovati sankcijom za odugovlačenje.

Neka međunarodna takmičenja se mogu igrati sa drugačijim sistemima za brisanje poda.

Posebnim priručnikom se za svako takmičenje određuje koji sistem će se primeniti.

3.3 Odgovornosti igrača

Ukoliko igrači, na sopstveni rizik, brišu pod svojim malim peškirim, prvi sudija ne treba da čeka da završe sa brisanjem i vrte se na svoje pozicije. Ako nisu na svojim mestima u trenutku servisnog udarca, odgovarajući sudija će dosuditi pozicionu grešku.

Pravilo 18 – Pauze i promena polja

1. Za vreme pauza, igrači mogu koristiti lopte, *osim onih za igru*, za zagrevanje u slobodnoj zoni.
2. Za vreme pauza, svih pet lopti ostaju u posedu skupljača lopti broj 1, 2, 4, 5 i 6. Oni ne smeju da ih daju igračima za zagrevanje. Pre odlučujućeg seta, drugi sudija daje loptu igraču koji prvi servira u tom setu. Za vreme tajm-auta i zamena i za vreme promene polja, u odlučujućem setu, na osmom poenu, drugi sudija ne uzima loptu. Ona ostaje kod skupljača lopti.

Na kraju svakog seta, ekipe treba da se grupišu i tako promene strane, nakon zvižduka prvog sudije.

Pravilo 19 – Libero

1. U slučaju da ekipa ima dva Libera, aktivni Libero bi trebalo da bude upisan u prvu od dve specijalne linije rezervisane za Libera, obavezno pre nego što trener potpiše zapisnik.
2. Ako trener želi da zameni aktivnog Libera rezervnim Liberom, postupak je isti kao kod promene igrača sa Liberom.
Nepravilnu promenu igrača sa Liberom bi trebalo tretirati na isti način kao nepravilnu zamenu igrača.
3. U slučaju povrede aktivnog Libera, pri čemu na spisku ekipe nema drugog Libera, ili je drugi Libero (koji je u tom trenutku u igri) povređen, trener može odrediti da novi Libero bude jedan od igrača (izuzev igrača umesto koga je ušao Libero) koji nije na terenu *u trenutku ponovnog određivanja*.

Postupak će biti sličan postupku promene igrača sa Liberom, ako se novo određivanje izvrši odmah nakon povrede, ili sličan postupku zamene igrača, ako se izvrši kasnije u toku igre. To treba obaviti uz što manje formalnosti, tako što će trener/kapiten u igri potvrditi donetu odluku, saopštavajući je sudijском kolegijumu.

4. Obratite pažnju na razliku između izuzetne zamene povređenog igrača i ponovnog određivanja povređenog Libera.

Kada se povredi regularni igrač i ne postoji mogućnost pravilne zamene, bilo koji igrač koji nije na terenu u trenutku povrede (izuzev Libera i igrača kojeg je on promenio) *može zameniti* povređenog igrača.

Uporedite ovaj postupak sa ponovnim određivanjem Libera, kada *bilo koji igrač koji nije na terenu u trenutku ponovnog određivanja* (osim igrača koji je promenio aktivnog Libera, ili originalnog aktivnog Libera koji je prethodno bio proglašen nesposobnim za igru) *može da postane novi Libero!* Treba imati u vidu činjenicu da je ponovno određivanje Libera opcija koja trener može da iskoristi, ali i ne mora.

5. Kako bi na pravi način razumeli značenje Pravila 19.3.2, sudije treba da obrate pažnju na razliku između teksta Pravila 25.2.2.2, koje navodi da zapisničar mora da signalizira svaku grešku u redosledu serviranja odmah nakon servisnog udarca i Pravila 26.2.2.2, koje navodi da pomoćnik zapisničara mora da obavesti sudije o svakoj pogrešnoj promeni Libera, ali se ne pominje *nakon servisnog udarca*. To znači da bi pomoćnik zapisničara trebalo da obavesti sudije o nepravilnoj promeni Libera odmah kada se ona dogodi, a Pravilo 7.7.2 se primenjuje samo u slučaju kada pomoćnik zapisničara propusti da obavesti sudije i nadigravanje (ili više njih) se odigra.
6. Za FIVB takmičenja, dozvola da se povređeni Libero vrati u tu utakmicu, biće razmatrana od strane Kontrolnog komiteta određenog takmičenja.
7. Sudije bi trebalo da prave razliku između situacija kada ekipa ima samo jednog Libera i on/ona **postane** nesposoban/na za igru (povreda, bolest, isključenje ili odstranjenje) i situacije kada on/ona **bude proglašen/a** nesposobnim za igru. U prvom slučaju, to što Libero ne može da nastavi utakmicu nema veze sa ekipom, dok je u drugom odluka ekipe (trenera, ili u njegovom odsustvu, kapitena u igri) da Libero neće nastaviti utakmicu. Ukoliko Libero **postane** nesposoban za igru i tokom prekida igre novi Libero bude određen bez daljih odlaganja, on/ona može zameniti prvoimenovanog Libera odmah i direktno na terenu. Međutim, ukoliko je Libero koji se nalazi u terenu **proglašen** nesposobnim za igru, prvo se na teren mora vratiti igrač promenjen Liberom, a zatim nakon jednog okončanog nadigravanja novoodređeni Libero ima pravo da uđe na teren umesto bilo kog igrača zadnje linije.

Pravilo 20 – Pravila ponašanja

Pravilo 21 – Nedoovoljeno ponašanje i sankcije

1. Važno je zapamtiti da se, prema Pravilu 21.2.1, učesnici moraju ponašati sa poštovanjem i učtivo, i prema članovima Kontrolnog komiteta, kao i svojim saigračima i gledaocima. Ukoliko ponašanje trenera (ili bilo kog drugog člana stručnog štaba) prevaziđe disciplinska ograničenja postavljena u Pravilu 21, prvi sudija mora da primeni odgovarajuću sankciju bez oklevanja. Odbojkaška utakmica je sportska predstava igrača, ali ne i zvaničnih lica ekipe. Sudije ne smeju da ignorišu ovu razliku.

Kao posledica nekih skorašnjih primera, instrukcija FIVB Komisije za suđenje i pravila igre je da, kada se trener upusti u preterano reagovanje ili proteste, ili kada se trener (ili neki drugi član ekipe) obraća Žiriju ili nekom drugom zvaničniku FIVB-a glasno, na agresivan ili ponižavajući način, ili ih vređa (čineći to makar samo da privuče pažnju mase), prvi sudija mora da sprovede strogu primenu skale sankcija. **Predstava mora da se odigrava na terenu, a ne na perifernim događajima, koje odvlače pažnju od osnovne svrhe zabavljanja gledalaca spektakularnom igrom. Trener nije predstava!**

2. Pravilo 21.1 se bavi „manjim prekršajima” pravila o ponašanju, koji nisu predmet sankcionisanja. Dužnost je prvog sudije da spreči ekipe da dođu do nivoa koji se sankcioniše. Ključno je da sudije svojim stavom drže pod kontrolom *manje prekršaje*, kako bi izbegli sankcionisanja u kasnijem toku utakmice.
3. Praktična primena na članove ekipa, za nedozvoljeno ponašanje koje se sankcioniše, prema odluci prvog sudije:

3.1 Član ekipe koji je na terenu:

Prvi sudija mora da dâ znak pištaljkom (obično kada je lopta van igre, ali u najbržem mogućem roku kada je prekršaj ozbiljan). On/ona onda zahteva od kažnjenog igrača da pride sudijskoj platformi. Kada igrač/igračica pride sudijskoj platformi, prvi sudija pokazuje odgovarajući karton/kartone, govoreći na engleskom: "I give you a penalty", ili "I expel/disqualify you" („Kažnjen si”, ili „Izbačen/odstranjen si”).

Drugi sudija to registruje i odmah daje instrukcije zapisničaru da upiše odgovarajuću sankciju u zapisnik.

Ukoliko zapisničar, na osnovu informacija iz zapisnika, ustanovi da odluka prvog sudije nije dozvoljena na osnovu *Zvaničnih pravila odbojke*, npr. nije u skladu sa skalom sankcija, odmah mora obavestiti drugog sudiju o tome. Drugi sudija, zatim, nakon što proveri savet zapisničara, obaveštava o tome prvog sudiju. Prvi sudija onda mora da promeni svoju prvobitnu odluku.

3.2 Član ekipe koji nije na terenu:

Prvi sudija mora da dâ znak pištaljkom, pozove kapitena u igri do svoje platforme i kaže na engleskom, pokazujući odgovarajući karton/kartone: "I give player number... (or the coach, etc.) a penalty, or I expell/disqualify player number... (or the coach, etc.)". („Igrač broj... (ili trener, itd.) je kažnjen, ili isključen/odstranjen”). Kapiten u igri mora da obavesti člana ekipe koji je u pitanju i on/ona mora da *ustane* i prihvati sankciju *podizanjem ruke*.

Dok je ruka člana ekipe podignuta, prvi sudija jasno pokazuje karton/kartone, tako da sankciju vide ekipe, drugi sudija, zapisničar i publika.

3.3 Primena sankcija između setova:

U slučaju kazne, prvi sudija bi trebalo da pokaže karton (crveni karton) na početku sledećeg seta.

U slučaju isključenja ili odstranjenja, prvi sudija odmah treba da pozove kapitena u igri, kako bi obavestio odgovarajućeg trenera o vrsti sankcije (kako bi sprečio duplo kažnjavanje ekipe), što će formalno biti propraćeno kartonima (crveni i žuti karton zajedno za isključenje i odvojeno za odstranjenje) na početku sledećeg seta.

4. Za vreme igre, sudije moraju voditi računa o disciplinskom aspektu, primenjujući odlučno sankcije za nedozvoljeno ponašanje igrača, ili drugih članova ekipa. Sudije stalno treba da imaju na umu da se njihova funkcija sastoji od procenjivanja igračkih akcija, a ne od jurenja sitnih individualnih grešaka.

Pravilo 22: Sudijski kolegijum i postupci

1. Sudije *moraju* da koriste zvanične sudijske znake kako bi obavestili ekipe o prirodi učinjene greške, koju su dosudili (za publiku, tv gledaoce, itd). Mogu se koristiti samo ovi znaci i nijedni drugi (nacionalni ili lični znaci rukom, ili načini njihovog pokazivanja)!
2. Zbog ubrzavanja igre, može doći do problema koji dovode do sudijskih grešaka. Da bi se to sprečilo, sudijski kolegijum mora usko da saraduje; nakon svake akcije u igri, trebalo bi da se pogledaju, kako bi potvrdili svoju odluku.

Pravilo 23 – Prvi sudija

1. Prvi sudija mora uvek da saraduje sa drugim zvaničnim licima (drugim sudijom, zapisničarom, linijskim sudijama). Mora da im dozvoli da rade u okviru svojih ovlašćenja i nadležnosti. Trebalo bi da obavlja svoje funkcije stojeći.

Na primer: nakon zvižduka za kraj nadigravanja, odmah bi trebalo da pogleda u druga zvanična lica (i tek onda pokaže svoju konačnu odluku, zvaničnim sudijskim znakom):

- Kada odlučuje da li je lopta bila *unutra* ili *u autu*, treba uvek da pogleda linijskog sudiju koji je zadužen za liniju koja je blizu mesta gde je lopta pala (iako prvi sudija nije linijski sudija, on/ona, prirodno, ima pravo, ako je potrebno, da nadgleda, čak i ispravi svoje kolege).
 - Za vreme utakmice, prvi sudija mora često da gleda drugog sudiju (ako je moguće, nakon svakog nadigravanja, a takođe i pre svakog zvižduka za izvođenje servisa), koji je okrenut prema njemu/njoj, kako bi video/la da li drugi sudija signalizira grešku ili ne (npr. četiri kontakta, dvostruki dodir, itd.).
2. Pitanje da li je loptu koja odlazi *u aut* prethodno dodirnula ekipa koja prima loptu (npr. bloker ekipe koja prima loptu, itd.), proveravaju prvi sudija i linijske sudije. Ipak, prvi sudija donosi konačnu odluku, zvaničnim sudijskim znakom, nakon što vidi znake ostalih članova svog sudijskog kolegijuma (sudija nikada ne sme pitati igrača da li je dodirnuo loptu ili nije).
 3. On/ona mora uvek da osigura da drugi sudija i zapisničar imaju dovoljno vremena da obave svoje administrativne poslove, na primer, da li zapisničar ima dovoljno vremena da proveriti da li je zahtev za zamenu pravilan i da je upiše. Ukoliko prvi sudija ne dozvoli dovoljno vremena kolegama da obave svoj posao, zapisničar i drugi sudija neće moći da prate sledeću fazu utakmice, što će rezultirati mnogobrojnim greškama članova sudijskog kolegijuma. Ukoliko prvi sudija ne odobri dovoljno vremena za kontrolisanje i upisivanje činjenica, drugi sudija mora da prekine nastavak utakmice zviždukom.

4. Prvi sudija može da promeni svaku odluku svojih kolega, kao i svoju ličnu. Ukoliko je doneo/la odluku (zviždukom), a onda uvideo/la da su kolege (drugi sudija, linijske sudije ili zapisničar), na primer, donele drugačiju odluku:
 - Ukoliko je siguran/na da je u pravu, može ostati pri svojoj odluci;
 - Ukoliko uvidi da je pogrešio/la, može promeniti svoju odluku;
 - Ukoliko utvrdi da su se greške dogodile u isto vreme od strane obe ekipe (igrača), treba da signalizira da se nadigravanje ponovi;
 - Ukoliko smatra da je odluka drugog sudije, na primer, pogrešna, može da je promeni. Na primer, ako je drugi sudija dosudio/la pozicionu grešku ekipe koja prima servis, ali prvi sudija, odmah, ili nakon protesta od strane kapitena u igri, utvrdi da je pozicija bila ispravna, on/ona ne treba da prihvati odluku drugog sudije i može da naredi da se nadigravanje ponovi.
5. Ukoliko prvi sudija primeti da neko od drugih zvaničnih lica ne zna svoj posao, ili nije objektivan, mora ga zameniti.
6. Samo prvi sudija može da dodeljuje sankcije za nedozvoljeno ponašanje i odugovlačenje – drugi sudija, zapisničar i linijske sudije nemaju ovo pravo. Ako neko od zvaničnih lica, osim prvog sudije, primeti neregularnost, treba to da signalizira i da ode do prvog sudije, kako bi ga/je obavestio o činjenicama. Samo prvi sudija dodeljuje sankcije.

Pravilo 24 – Drugi sudija

1. Drugi sudija mora da ima iste sposobnosti kao prvi sudija: on/ona će zameniti prvog sudiju u slučaju odsustva, ili u slučaju da prvi sudija postane nesposoban da obavlja svoj posao.
2. U slučaju da odluku donese prvi sudija, nije potrebno da drugi sudija ponavlja znake prvog sudije.
3. Za vreme akcija na mreži, drugi sudija mora da se koncentriše na kontrolisanje nedozvoljenog dodira mreže, celom njenom dužinom, prvenstveno na strani ekipe koja blokira, na nedozvoljeni prelaz preko srednje linije i na nedozvoljene akcije u igri na strani bloka (ekipe koja prima loptu).
4. Drugi sudija mora, takođe, pažljivo da proveri, pre i za vreme utakmice, da li su igrači na pravilnim pozicijama, na osnovu *početnih postava* ekipa. U ovom poslu, (ako se ne koristi tablet na stubu) drugom sudiji pomaže zapisničar, koji mu/joj govori koji igrač mora da bude u poziciji 1 (server). Na osnovu ove informacije, okrećući listić u pravcu kazaljke na satu u svojoj ruci, drugi sudija može tačno da utvrdi pravilan redosled rotacije (poziciju) obe ekipe. Kada proverava pozicije, treba da stoji u poziciji 2 sa svoje leve strane i u poziciji 4 sa desne strane.

Pomoću informacije o igraču na koga je ukazao zapisničar, okretanjem prema mreži, može da locira i druge igrače, prateći redosled naznačen na listiću za postavu, polazeći od igrača u poziciji 1. On ne bi trebalo, ni usmeno ni fizički, da usmerava igrače ka njihovim pravilnim pozicijama. Ukoliko postoji neslaganje između pozicije igrača na terenu i one na listiću za postavu, drugi sudija bi trebalo da pozove kapitena u igri ili trenera, kako bi im potvrdio pravilnu poziciju igrača.

5. Drugi sudija mora da obrati pažnju na činjenicu da slobodna zona uvek mora da bude slobodna, bez ikakvih prepreka, koje mogu da prouzrokuju povredu člana ekipe (flašice za vodu, komplet za prvu pomoć, tablice za zamene, itd.).
6. Za vreme tajm-auta i tehničkih tajm-auta, drugi sudija ne sme da bude u statičnom položaju. Drugi sudija može da usmeri svoje kretanje prema:
 - ekipama, kako bi osigurao da stoje u blizini klupa.
 - zapisničaru, kako bi kontrolisao njegov/njen rad.
 - pomoćniku zapisničara, kako bi dobio informacije o položaju Libera.
 - prvom sudiji, da dobije/pruži informaciju, ako je potrebno.
 - ekipama, kako bi sprečio pokušaj da se vrate na teren pre završetka tajm-auta, i kako bi ustanovio da li se Libero sprema na pokušaj *sakrivene promene*.

Rezervni sudija

Sledeće aktivnosti spadaju u odgovornosti rezervnog sudije:

1. Zamenjuje drugog sudiju, u slučaju odsustva, ili u slučaju da postane nesposoban/na da obavlja svoj posao, ili u slučaju da drugi sudija postane prvi sudija.
2. Kontroliše tablice za zamene, pre utakmice i između setova.
3. Proverava rad sirena, pre i između setova, ako postoji neki problem.
4. Pomaže drugom sudiji u oslobađanju slobodne zone i kaznenog prostora.
5. Kontroliše igrače-zamene u prostoru za zagrevanje i na klupi, kao i članove ekipe poslate u kazneni prostor.
6. Donosi drugom sudiji četiri lopte za igru, odmah nakon predstavljanja početnih postava ekipa.
7. Daje drugom sudiji lopte za igru, kada on/ona završi sa proveravanjem početnih pozicija igrača.
8. Pomaže drugom sudiji, kontrolišući rad brisača.

Čelendž sudija i nova tehnologija

Tehnološke inovacije vezane za našu modernu igru pojavljuju se veoma brzo. Na mnogim FIVB takmičenjima sada je obavezna upotreba tableta, elektronskih zapisnika i slušalica za bežičnu komunikaciju. Moderni odbojkaški sudija mora biti upoznat sa ovom tehnologijom. Detalji o korišćenju ovih uređaja, a posebno to kako oni utiču na proces čelendža/proces zamene igrača, mogu se pronaći u posebnim priručnicima takmičenja.

Čelendž sudija treba da primenjuje sledeće preporuke za vreme postupka čelendža:

1. Sve međunarodne sudije nominovane za FIVB takmičenja moraju pažljivo da prouče pravila čelendža, koja su odobrena posebno za ova takmičenja i da ih se strogo pridržavaju.
2. Čelendž sudija nosi zvaničnu uniformu međunarodnog sudije dok obavlja svoje funkcije.
3. Tokom **BEŽIČNE** komunikacije među sudijama, obavezno je korišćenje jednostavne odbojkaške terminologije na engleskom jeziku, kako bi se ukazalo na prirodu zatraženog čelendža, npr. *lopta unutra ili u autu, dodir mreže, dodir antene, prestup prilikom izvođenja servisa, prestup prilikom udarca u napadu, dodir bloka, nedozvoljeni prelaz srednje linije* itd. Preporučeni redosled informacija upućenih čelendž sudiji kako bi započeo postupak čelendža je: **Ko – Šta – Kada**. Na primer: „**Čelendž zatražila ekipa Italije – dodir mreže – u toku nadigravanja**”.
4. Čelendž za loptu *unutra* ili *u autu* će proceniti čelendž sudija na čelendž monitoru, uzimajući u obzir novu definiciju *lopte koja je unutra*. Ukoliko je veći deo lopte van terena, ali je ipak barem mali deo kompresovane lopte u kontaktu sa graničnom linijom terena, ova lopta mora biti procenjena kao *unutra*. Ukoliko nema vidljivih zajedničkih tačaka između kompresovane lopte i granične linije terena, lopta mora biti procenjena kao *u autu*. Ako je, na osnovu raspoloživog snimka, nemoguće doneti bilo koji od gorepomenutih zaključaka, čelendž sudija će obavestiti prvog sudiju o tehničkoj nemogućnosti za donošenje odluke u vezi sa čelendžom i stoga će odluka koju je doneo prvi sudija ostati važeća.
5. Ukoliko je sudija prekinuo nadigravanje signalizirajući grešku (osim u slučajevima *lopte unutra* ili *u autu*), za koju je zatim zatražen čelendž i pokazano je da je **ODLUKA SUDIJE** pogrešna, tada će, zbog sudijske greške, nadigravanje biti ponovljeno. Na primer: prvi sudija je dosudio *četiri odigravanja* ili *dvostruki kontakt* kada je lopta udarila u gornji deo mreže i odbila se tako da je dodirne neko iz iste ekipe, a prvi sudija nije primetio kontakt sa blokom, ali kasnije, nakon čelendža za blok postane jasno da je došlo do kontakta sa blokom – tada prvi sudija treba da dosudi ponovljeno nadigravanje. Ukoliko je, u slučaju čelendža za loptu koja je *unutra* ili *u autu*, prethodna sudijska odluka promenjena, neće doći do ponovljenog nadigravanja.
6. Čelendž sudija ne sme biti pod uticajem saveta rukovoca čelendžom (rukovalac ne sme da daje bilo kakve savete, osim saveta koji se odnose na kamere sa najboljom pozicijom za procenu), niti pod uticajem vremenskog ograničenja dok procenjuje sliku na ekranu. Ni u kojim okolnostima odluka čelendž sudije ne sme biti doneta na osnovu *pogađanja, predviđanja* ili *naslućivanja*. Samo u slučaju kada je čelendž sudija apsolutno siguran u ono što vidi, on/ona objavljuje svoju odluku. Ukoliko postoji bilo kakva sumnja, prethodna sudijska odluka će ostati na snazi.

7. Ukoliko se, u skladu sa važećim pravilima, *čelendž* može zatražiti za bilo koji trenutak igre, tokom trajanja celog nadigravanja, *čelendž* sudija mora da pruži jasne instrukcije rukovaocu *čelendž* sistemom kako da pronađe taj trenutak igre. Ukoliko se, tokom procesa pregledanja snimka, primeti druga greška (koja prethodi onoj za koju je zatražen *čelendž*), tada ovu, raniju grešku, *čelendž* sudija mora da objavi kao odlučujuću u nadigravanju.
8. *Čelendž* sudija obaveštava prvog sudiju o prirodi greške. Međutim, prvi sudija mora da donese odluku na osnovu predstavljenih dokaza. Ipak, nije preporučljivo da prvi sudija poništi procenu *čelendž* sudije kada su u pitanju greške koje se odnose na prestup prilikom servisa, ili udarca u napadu igrača zadnje linije.
9. Kada se greška dogodi nakon što je lopta očigledno van igre, a trener ipak zatraži *čelendž*, ova informacija mora biti pružena prvom i drugom sudiji, a odgovarajući natpis prikazan na ekranu.

Pravilo 25 – Zapisničar

1. Rad zapisničara je veoma značajan, naročito za vreme međunarodnih utakmica, gde su članovi sudijskog kolegijuma i ekipa iz različitih zemalja. Sve međunarodne sudije i linijske sudije moraju znati da popune zapisnik i, ako je potrebno, moraju biti u stanju da obavljaju posao zapisničara.
2. Zapisničar:
 - 2.1 Mora da proveriti – nakon što dobije listiće sa postavama i pre počeka svakog seta – da se brojevi sa listića za postavu nalaze i na spisku članova ekipe u zapisniku (ako to nije slučaj, mora to prijaviti drugom sudiji).
 - 2.2 Prijavljuje drugom sudiji drugi tajm-aut i petu i šestu zamenu svake ekipe (koji ih, zatim, prijavljuje prvom sudiji i treneru).
 - 2.3 Mora veoma pažljivo da učestvuje u procesu vršenja zamena:
 - 2.3.1 Ukoliko zapisničar ne ukaže na to da je zamena nepravilna, drugi sudija dozvoljava zamenu igrača, znakom prekrštanja ruku.
 - 2.3.2 Kada drugi sudija vidi znak rukom zapisničara za *u redu*, odlazi na svoju poziciju, kako bi otpočelo novo nadigravanje i ponavlja ovaj znak prvom sudiji, koji sada ima pravo da dâ znak pištaljkom za sledeći servis. U tom trenutku, kada je drugi sudija zauzeo svoju poziciju nakon završetka zamene, zapisničar mora da se skoncentriše da proveriti da li igrač koji izvodi servisni udarac sledi redosled rotiranja ili ne. Ako ne sledi, on/ona mora odmah prekinuti igru, pritiskanjem sirene, ali ne pre nego što se servis izvede. Drugi sudija mora da ode do zapisničkog stola da proveriti odluku zapisničara i obavesti ekipe i prvog sudiju o situaciji.

- 2.3.3 Zapisničar mora da osmotri rezervnog igrača u zoni za zamene i da uporedi broj na njegovom dresu i broj na tablici u njegovoj ruci sa onima u početnim postavama i zamenama u zapisniku. Ukoliko otkrije da je zahtev nepravilan, automatski pritiska sirenu, podiže jednu ruku, pomerajući je i kaže: „Zahtev za zamenu je nepravilan“. U tom slučaju, drugi sudija mora odmah da ode do zapisničkog stola i proveri, na osnovu podataka u zapisniku, (ne)pravilnost zahteva. Ako je potvrdio nepravilnost, drugi sudija mora odbiti zahtev. Prvi sudija mora da sankcioniše ekipu, dodeljivanjem sankcije za odugovlačenje. Zapisničar upisuje sankciju za odugovlačenje u odgovarajuću kolonu u zapisniku. Drugi sudija mora da kontroliše upisivanje ove sankcije u zapisnik.
- 2.3.4 U slučaju da ekipa zatraži više od jedne zamene, mora biti obavljen jedan po jedan postupak zamene, tako da zapisničar ima vremena da registruje svaku od njih posebno. Zapisničar mora da primenjuje isti postupak za svaku zamenu. Zapisničar gleda u broj na tablici i broj na dresu igrača koji se menja. Ako je zamena pravilna, zapisničar upisuje zamenu u zapisnik, a onda pokazuje da je upisivanje završeno, podizanjem obe ruke. **Zapamtite, ovo važi za sve zamene.**
- 2.3.5 Na takmičenju na kome se koristi zamena pomoću tableta, zapisničar mora da prati zapisnik kako bi osigurao da podaci koji se unose odgovaraju onome što se događa na bočnoj liniji. Da bi se olakšao ovaj proces, i dalje se koriste numerisane tablice – to znači da postupci za sudije ostaju isti, bez obzira na tehnologiju koja se koristi. Budući da zamena može da se odigrava istovremeno sa promenom Libera, mora se obratiti posebna pažnja. Nakon svih zamena, podizanje obe ruke je i dalje neophodno kako bi utakmica mogla da se nastavi.

2.4 Upisuje sankcije u zapisnik isključivo po instrukciji drugog sudije ili, u slučaju protesta zatraženog prema pravilima, uz odobrenje prvog sudije sâm upisuje, ili dozvoljava kapitenu ekipe da upiše primedbu u zapisnik.

2.5 Mora da upiše primedbu ukoliko se igrač povredi i napusti igru pravilnom ili izuzetnom zamenom. Primedba mora da sadrži broj povređenog igrača, set u kome se povreda dogodila i rezultat u trenutku povrede.

Pravilo 26 – Pomoćnik zapisničara

1. Pomoćnik zapisničara sedi blizu zapisničara i, u slučaju da zapisničar postane nesposoban/na da nastavi svoj posao, on/ona ga menja.
2. Odgovornosti pomoćnika zapisničara su:
 - 2.1 Popunjava List za kontrolu Libera (R-6) i proverava da li su pravilne promene u kojima učestvuje Libero tokom utakmice.
 - 2.2 Meri vreme tehničkog tajm-auta, pritiska sirenu kada započne merenje tehničkog tajm-auta i pritiska sirenu označavajući kraj tehničkog tajm-auta.

- 2.3 Upravlja ručnim semaforom, na zapisničkom stolu.
- 2.4 Proverava da li semafor u hali pokazuje tačan rezultat publici. Ako ne, ispravlja grešku.
- 2.5 Za vreme tajm-auta i tehničkih tajm-auta, obaveštava drugog sudiju o položaju Libera, u svakoj ekipi, koristeći znak rukom za *u igri* ili *van igre*, po jednom rukom za svaku ekipu.
- 2.6 Odmah nakon završetka svakog seta, prosleđuje predsedniku Žirija informaciju o trajanju seta, kao i vremenu početka i završetka utakmice, u pisanom obliku.
- 2.7 Kada je potrebno, pomaže zapisničaru pritiskanjem sirene za odobravanje i objavljivanje zahteva za zamenu.

Pravilo 27 – Linijske sudije

1. Posao linijskih sudija je vrlo bitan, posebno za vreme međunarodnih utakmica visokog kvaliteta. Svi kandidati za međunarodne sudije i međunarodne sudije moraju znati da obavljaju posao linijskih sudija, za slučaj da budu delegirani kao linijske sudije na međunarodnim utakmicama.
2. Organizatori moraju obezbediti jednoobrazne zastavice za svakog linijskog sudiju. Boja zastavice mora biti kontrastna u odnosu na podlogu. Na FIVB svetskim i zvaničnim takmičenjima, boja zastavica bi trebalo da bude crvena ili žuta.
3. Linijske sudije:
 - 3.1 Moraju biti prisutni u uniformi, u prostoru za igru, ili u prostoriji za alko-test, 45 minuta pre početka utakmice.
 - 3.2 U obavezi su da signaliziraju
 - lopte koje su *unutra* ili *u autu*, u blizini linije za koju su zaduženi
 - greške servisa, opisane u Pravilu 12.4.3.
 - 3.3 Ako lopta dodirne antenu, prelazi preko nje, ili izvan nje, u protivnički teren, linijski sudija koji je okrenut ka putanji lopte mora signalizirati grešku.
 - 3.4 Greške moraju biti jasno pokazane, da bi se nesumnjivo osiguralo da prvi sudija vidi znak.
 - 3.5 U slučaju korišćenja *čelendž* sistema, sa kamerama pozicioniranim duž linija, **PREPORUČLJIVO** je za linijske sudije da zauzmu takvu poziciju koja neće prekrivati snimak kamere, tj. oko 0,2-0,3 m od linije. U poziciji 4, na primer, linijski sudija treba da stoji 20 cm izvan osnovne linije, kako bi omogućio najbolji snimak lopte koja se približava. Na ovaj način *čelendž* kamera nije prekrivena. (Obratiti pažnju: pozicije kamera ne utiču na pozicije svih linijskih sudija.)
4. Linijske sudije bi trebalo da se opuste između nadigravanja.
5. Linijske sudije bi trebalo da napuste svoju poziciju za vreme tajm-auta i tehničkih tajm-auta i stanu u odgovarajuće uglove prostora za igru, iza reklamnih banera. Ukoliko ovo nije moguće za vreme pauza između setova, onda bi trebalo da stoje dvoje po dvoje ispred kaznenih prostora.

Pravilo 28 – Zvanični znaci

1. Sudije moraju da koriste samo zvanične znake rukom. Treba izbegavati korišćenje bilo kakvih drugih znakova, i koristiti ih samo kad je apsolutno neophodno da članovi ekipe shvate odluke sudija.

U nastavku su dati detalji sleda pokazivanja koji treba ili ne treba da se poštuje tokom utakmice.

2. **Odluka prvog sudije.** Prvi sudija označava kraj nadigravanja (ili grešku) zviždukom, pokazuje stranu ekipe koja sledeća servira, pokazuje vrstu greške, zatim igrača koji je pogrešio (ukoliko je potrebno). Drugi sudija ne učestvuje u ovom pokazivanju, već se jednostavno pomera na stranu ekipe koja sledeća prima servis. Kontakt očima sa prvim sudijom je i dalje obavezan. I dalje se očekuje pomoć, za vreme ili na kraju nadigravanja, za *dodir bloka* ili greške *četiri odigravanja*. Ove akcije se mogu dogoditi pre nego što se drugi sudija pomeri, tako da prvi sudija dobije odmah sve informacije.
3. **Odluka drugog sudije** (npr. nedozvoljeni dodir mreže, nedozvoljeni blok igrača zadnje linije itd). Sled pokazivanja znakova drugog sudije: zvižduk, pokazivanje vrste greške, pokazivanje (ukoliko je potrebno) igrača koji je pogrešio, pauza, zatim praćenje znaka prvog sudije za stranu ekipe koja će naredna servirati.
4. **Zahtev za tajm-aut:** obično ga odobrava drugi sudija (ali je i dalje i u nadležnosti prvog sudije ukoliko drugi sudija ne čuje/ne vidi zahtev od strane trenera). Prvi sudija ne mora ovo da ponavlja.
5. **Ponovljeno nadigravanje/obostrana greška.** Iako i jedan i drugi sudija mogu zviždukom da označe ovaj događaj i da pokažu znak za ponovljeno nadigravanje (npr. lopta ulazi u teren, igrač se povredi tokom nadigravanja itd.), obično ostaje zadatak prvog sudije da pokaže stranu ekipe koja će servirati. Drugi sudija će samo ponoviti znak prvog sudije za ekipu koja sledeća servira ukoliko je on sâm dosudio da se igra prekine.
6. **Prvi i drugi sudija daju znak pištaljkom u isto vreme, ali za različite stvari.** U ovom slučaju svaki sudija pokazuje vrstu greške – ali ovog puta, zbog toga što prvi sudija mora da odluči koje akcije da sprovede nakon ovoga, SAMO PRVI SUDIJA pokazuje znak za obostranu grešku i pokazuje ekipu koja sledeća servira.
7. **Igrač izvodi servis prerano** (pre zvižduka). Ovo je u potpunosti zadatak prvog sudije, da pokaže znak za ponovljeno nadigravanje i ekipu koja sledeća servira.
8. **Kraj seta.** Ovo pokazuje prvi sudija. Drugi sudija može, ukoliko prvi sudija nije primetio rezultat, diskretno da ga podseti ovim znakom, ali to bi trebalo da ostane u potpunosti nadležnost prvog sudije.
9. Dakle ukratko: Kada grešku dosudi prvi sudija, drugi sudija ne ponavlja zvanične znake prvog sudije. Međutim, ukoliko grešku dosudi drugi sudija, on/ona pokazuje ekipu koja treba da servira, prateći zvanični znak prvog sudije.

Kada drugi sudija dosuđuje grešku, mora voditi računa da znak rukom pokazuje na strani na kojoj je greška učinjena. Na primer, ako igrač iz ekipe koja je sa njegove desne strane dodirne mrežu i sudija dosudi grešku, zvanični znak ne treba pokazivati kroz mrežu, stojeći na strani druge ekipe, već sudija mora da se pomeri da bi znak pokazao na strani ekipe koja je učinila grešku.

10. Sudije moraju brzo da dosuđuju, sa sigurnošću u pokazivanju grešaka, uzimajući u obzir dva sledeća faktora:

- 10.1 Sudije ne treba da dosude grešku kada to od njih zahtevaju publika ili igrači,

- 10.2 Kada je potpuno siguran/na da je doneo/la pogrešnu odluku, sudija može, ili mora, ispraviti svoju grešku (ili grešku ostalih članova sudijskog kolegijuma), pod uslovom da se to učini odmah.

11. Sudije i linijske sudije treba da obrate pažnju na ispravnu primenu i korišćenje znaka *aut* (rukom i zastavicom):

- 11.1 Za sve lopte koje padnu *direktno u aut*, posle napada ili bloka protivničke ekipe, koristi se znak rukom/zastavicom *lopta u autu*.

- 11.2 Ukoliko udarac u napadu pređe mrežu i dodirne podlogu izvan terena, ali bloker, ili drugi igrač ekipe koja se brani, dodirne loptu, znak je *dodir lopte*.

- 11.3 Ako lopta posle prvog, drugog, ili trećeg odigravanja ode *u aut* na istoj strani terena, znak je *dodir lopte*.

- 11.4 Ako posle udarca u napadu, lopta udari u vrh mreže i, nakon toga, padne *u aut* na strani napadača, a bez dodira protivničkog bloka, znak je *lopta u autu*, ali odmah posle toga treba pokazati na igrača koji je napadao (da bi svi shvatili da lopta nije dodirnu od strane blokera). Ako tako udarena lopta dodirne blok i posle toga ode *u aut* na napadačevoj strani, prvi sudija će pokazati da je *lopta u autu* i pokazati na blokeru/e.

12. Kada je izveden udarac u napadu na loptu koju je Libero podigao prstima stojeći u prednjoj zoni, sudija mora da upotrebi znak br. 21 (*greška udarca u napadu*) i da pokaže na Libera.

13. Znaci zastavicom linijskih sudija su vrlo važni i sa stanovišta učesnika i publike. Prvi sudija mora proveriti znake linijskih sudija i ako nisu pravilni, može ih ispraviti.

Za vreme međunarodnih utakmica visokog kvaliteta, gde se brzina lopte prilikom napada može kretati od 100 do 120 km/h, vrlo je bitno da se linijske sudije koncentrišu na kretanje lopte, a posebno kad lopta dodiruje blok pre nego što ode *u aut*.

14. Ako lopta ne pređe vertikalnu ravan mreže nakon trećeg udarca ekipe:

- 14.1 Ako isti igrač, koji je odigrao poslednje odigravanje, ponovo dodirne loptu, znak je *dvostruki dodir*.

- 14.2 Ako neki drugi igrač dodirne loptu, znak je *četiri odigravanja*.

VOĐENJE UTAKMICE

SUDIJSKI POSTUPCI – PRE, ZA VREME I NAKON UTAKMICE (pogledati i MEĐUNARODNI PROTOKOL IGRE)

1. Pre utakmice

- 1.1 Zvanična lica moraju biti prisutna, u svojim sudijskim uniformama, najmanje 45 minuta pre vremena zakazanog za početak svake utakmice.
- 1.2 Prvi, drugi, *čelendž* i rezervni sudija, kao i zapisničari i linijske sudije, treba da se podvrgnu alko-testu (ako se primenjuje), koji će sprovesti medicinsko osoblje organizatora.
- 1.3 Ukoliko prvi sudija ne dođe na vreme, drugi sudija će započeti vođenje utakmice, pošto je za to tražio odobrenje od Kontrolnog komiteta.
- 1.4 Ukoliko prvi sudija ne uspe da stigne, ili ne prođe na alko-testu, ili ukoliko nije u mogućnosti da vodi utakmicu iz bilo kog medicinskog razloga, drugi sudija će voditi utakmicu kao prvi sudija, a rezervni sudija će preuzeti ulogu drugog sudije. U slučaju da ne postoji rezervni sudija, organizatori i novoodređeni prvi sudija moraju zajedno da odluče o tome ko će preuzeti ulogu drugog sudije na utakmici.

2. Za vreme utakmice

- 2.1 U trenutku servisnog udarca, prvi sudija proverava pozicije igrača ekipe koja servira, a drugi sudija proverava pozicije igrača ekipe koja prima servis. U trenutku servisa, drugi sudija mora biti na strani ekipe koja prima servis, a posle izvedenog servisa on/ona se može kretati duž bočne linije, od srednje linije, najviše do linije napada. U trenutku napada, njegova/njena pozicija treba da bude na strani ekipe koja se brani – blokira. Odnosno, tokom meča on/ona mora konstantno da menja svoju poziciju.
- 2.2 Prvi sudija drži pogled na lopti i njenom kontaktu sa igračem/ima, kao i sa opremom i predmetima. Na taj način, on/ona je zadužen/a da oceni regularnost dodira sa loptom. U trenutku udarca u napadu, on/ona gleda direktno u napadača i loptu i samo uglovima očiju može da vidi mogući pravac leta lopte. Ukoliko je lopta udarena na mreži, on/ona mora gledati u pravcu vertikalne ravni mreže.
- 2.3 Ukoliko se članovi ekipe na klupi, ili u prostoru za zagrevanje, ponašaju suprotno pravilima, drugi sudija mora da informiše o tome prvog sudiju, prvom prilikom kada lopta bude van igre. Prvi sudija je odgovoran/na za izricanje kazni.
- 2.4 Kada drugi sudija zviždukom dosudi pozicionu grešku ekipe koja prima servis, odmah nakon toga mora zvaničnim znakom da pokaže da se radi o pozicionoj grešci, kao i igrače koji su je napravili.
- 2.5 Kažnjava se greška koja je prva nastala. S obzirom na to da prvi i drugi sudija imaju različita polja odgovornosti, veoma je važno da svaki sudija zviždukom dosudi grešku istog trenutka kada je primeti. Zvukom pištaljke jednog od sudija, nadigravanje se završava. Nakon zvižduka prvog sudije, drugi sudija nema više pravo na zvižduk, zato što se nadigravanje završava prvim zviždukom pištaljke sudija. Ukoliko oboje sudija dunu u svoje pištaljke jedan za drugim – za različite greške – oni stvaraju konfuziju za igrače, publiku itd.

- 2.6 Uobičajeno je da drugi sudija (tekst pravila kaže *sudije*) odobrava tražene prekide igre, ali samo ukoliko je *lopta van igre*. Ukoliko drugi sudija nije primetio zahtev za prekid igre, prvi sudija može takođe da ga odobri, pomažući na taj način drugom sudiji.
- 2.7 Ukoliko, tokom utakmice, drugi sudija primeti nesportske reči i ponašanje između protivnika, u prvom trenutku kada lopta bude van igre, on/ona može da naredi igračima da promene svoje ponašanje, ili da se smire, ali ako se situacija ne promeni, mora da obavesti o tome prvog sudiju, koji odmah mora da opomene, ili sankcioniše, igrača/e, u zavisnosti od težine prekršaja.

2.8 PONOVNO PRIKAZIVANJE

Tokom svetskih, FIVB i zvaničnih takmičenja, domaća televizija koja vrši prenos, može da zatraži *pauzu za ponovno prikazivanje*. Takođe, ukoliko su instalacije neophodne, one su urađene i odobrene od strane Organizacionog komiteta i FIVB Kontrolnog komiteta. U neophodne instalacije spada električna lampica, koja je fiksirana na stubu ispred prvog sudije i koja je povezana sa predstavnikom domaće televizije, koji daje signal kratkim uključivanjem lampice, za ponovno prikazivanja prethodne akcije.

Ovaj postupak se ne može koristiti više od 8 puta po jednom setu i ne može trajati duže od 7 sekundi, svaki. Međutim, postoje izuzetno spektakularne akcije, koje TV poželi da ponovi više puta, tako da se, u ovim situacijama, preporučuje prvim sudijama da ne žure previše sa nastavkom utakmice. Sudije imaju dužnost da omoguće da sportska predstava promoviše izuzetne akcije.

2.9 PAUZE

Za normalne (3 minuta) pauze između setova (od 1. do 4.):

- EKIPE:** Na znak prvog sudije, ekipe se grupišu i tako menjaju strane; igrači prolaze pored stubova i idu direktno do svoje klupe za rezervne igrače.
- ZAPISNIČAR:** U trenutku kada sudija zviždukom označi kraj poslednjeg nadigravanja u setu, mora da startuje vreme, koje meri dužinu trajanja pauze između setova. **2'30** – Drugi sudija oglašava zviždukom, ili zapisničar sirenom.
- EKIPE:** Na znak drugog sudije, po šest igrača koji su registrovani kao početna postava na listićima za postavu, ulaze na teren za igru
- SUDIJE:** Drugi sudija proverava početne pozicije igrača i odobrava ulazak na teren aktivnom Liberu.
Nakon toga, skupljač lopti daje loptu serveru.
3'00 – Prvi sudija zviždukom daje znak za servis

Pauza pre odlučujućeg seta:

- EKIPE:** Na kraju seta, pre odlučujućeg seta, znak prvog sudije, ekipe idu direktno do svoje klupe.
- KAPITENI:** Dolaze do zapisničkog stola na žrebanje.
- SUDIJE:** Dolaze do zapisničkog stola, kako bi obavili žreb.
2'30 – Drugi sudija oglašava zviždukom, ili zapisničar sirenom.
- EKIPE:** Na znak drugog sudije, po šest igrača koji su registrovani kao početna postava na listićima za postavu, ulaze direktno na teren za igru.
- SUDIJE:** Drugi sudija proverava početne pozicije igrača, odobrava ulazak na teren aktivnom Liberu i daje loptu serveru.
3'00 – Prvi sudija zviždukom daje znak za servis.

Kada vodeća ekipa osvoji osmi poen:

- EKIPE:** Na kraju nadigravanja, na znak prvog sudije, šest igrača svake ekipe se grupiše i menjaju strane bez odugovlačenja, i kada prođu stubove koji drže mrežu odmah ulaze na teren.
- SUDIJE:** Drugi sudija proverava da li se igrači ekipe nalaze na ispravnim pozicijama i da li je zapisničar spreman i tada daje znak prvom sudiji da je sve spremno za nastavak igre.

Tokom tajm-auta, tehničkih tajm-auta i pauza, drugi sudija poziva igrače da se pomere u blizinu svojih klupa.

Za vreme produženog prekida između drugog i trećeg seta, ekipe i sudije moraju da napuste kontrolni prostor i da odu u svoje svlačionice. Moraju da se vrate u prostor za igru tri minuta pre početka trećeg seta.

3. Nakon utakmice:

Kako FIVB protokol zahteva, oboje sudija stoje ispred stolice prvog sudije. Kada prvi sudija dâ znak zviždukom, oba tima prilaze bočnom linijom do sudija, rukujući se sa njima, nakon čega prolaze pored mreže, rukujući se sa protivnicima i vraćaju se do svojih klupa. Prvi i drugi sudija idu pored mreže, do zapisničkog stola, proveravaju zapisnik, potpisuju ga i zahvaljuju zapisničarima i linijskim sudijama na njihovom radu.

Ovim činom zadatak sudija nije završen! Oni moraju da provere da li se ekipe sportski ponašaju i posle zvižduka za kraj utakmice! Dokle god se ekipe nalaze u kontrolnom prostoru, svako nesportsko ponašanje nakon utakmice mora biti primećeno i saopšteno predsedniku Žirija i upisano u zapisnik, u rubriku *Primedbe*, ili u okviru posebnog izveštaja.

MEĐUNARODNI PROTOKOL IGRE

Ponuđene su dve alternative, u zavisnosti od toga da li se ekipe zagrevaju pred početak utakmice u odgovarajućoj hali sa loptama i mrežom (Varijanta A), ili ne (Varijanta B)

- A. Za FIVB, svetska i zvanična takmičenja, u kojima ekipe imaju najmanje 40 minuta za zagrevanje pre početka utakmice, u sali sa mrežom, u okviru iste zgrade u kojoj će se odigrati i utakmica.**
- B. Za FIVB svetska i zvanična takmičenja, u kojima organizator ne može da obezbedi ekipama odvojene sale za zagrevanje pre utakmice, u okviru iste zgrade u kojoj će se odigrati i utakmica.**

Vreme – Protokol		Opis	Postupci sudija	Postupci ekipa
A	B			
		<ul style="list-style-type: none"> Vreme pre ulaska ekipe. 	<ul style="list-style-type: none"> Sudije kontrolišu tablice za zamene i svu ostalu neophodnu opremu za igru (zapisnik, sirene, opremu Libera itd.), uključujući i rezervnu opremu. 	<ul style="list-style-type: none"> Ekipe se zagrevaju sa loptama u hali (halama) koje su za to predviđene. Ekipe ne mogu ući u prostor za igru pre nego što počne zvanični protokol.
22 minuta pre početka	32 minuta pre početka		<ul style="list-style-type: none"> Prvi i drugi sudija proveravaju visinu mreže. 	<ul style="list-style-type: none"> Od obe ekipe se zahteva da sednu na klupu, zajedno sa svojim trenerima. Ekipe su obučene u zvaničnu opremu za igru.
21 minut pre početka	31 minut pre početka	<ul style="list-style-type: none"> Žreb, izbor strane. 	<ul style="list-style-type: none"> Prvi sudija obavlja žreb, sa drugim sudijom i kapitenima ekipa, ispred zapisničkog stola i proverava da li je zapisničar informisan o njegovom ishodu. 	<ul style="list-style-type: none"> Posle žreba, kapiteni i treneri potpisuju zapisnik (ili spisak ekipa, u slučaju elektronskog zapisnika). Pre potpisivanja, trener mora da odredi startnog Libera, ukoliko postoje dva Libera na spisku ekipe.
20 minuta pre početka	30 minuta pre početka	<ul style="list-style-type: none"> Terenski pomoćnici ulaze i spiker ih predstavlja. 		

19 minuta pre početka	29 minuta pre početka	<ul style="list-style-type: none"> • Ekipe ulaze na teren. • Spiker najavljuje imena ekipa i broj utakmice. • Rukovanje. 	<ul style="list-style-type: none"> • Pozicija sudija: i jedan i drugi sudija moraju se nalaziti na bočnoj liniji, sa svake strane stuba, na strani terena najbližoj zapisničkom stolu. Prvi sudija na strani ekipe A, drugi sudija na strani ekipe B. • Prvi sudija daje znak pištaljkom odmah nakon najave. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ekipe ulaze na teren i postrojavaju se na osnovnim linijama (Dijagram B). • Nakon što prvi sudija da znak pištaljkom, igrači prilaze pravo (ne polukružno) i rukuju se samo sa igračem protivničke ekipe naspram njih na mreži.
	28 minuta pre početka	<ul style="list-style-type: none"> • Zagrevanje. 		<ul style="list-style-type: none"> • Ekipe se zagrevaju na terenu, sa loptama, ali ne i na mreži.
18 minuta pre početka	18 minuta pre početka	<ul style="list-style-type: none"> • Zvanično zagrevanje na mreži. • Postave za prvi set. 	<ul style="list-style-type: none"> • Prvi sudija zviždukom označava početak zvaničnog zagrevanja na mreži za obe ekipe (10 minuta). • Drugi sudija mora da obezbedi da trener ili pomoćni trener svake ekipe preda original i najmanje dve kopije listića za postavu za prvi set. Zatim drugi sudija odmah daje prvu kopiju listića za postavu (dve – ako postoji više od dve kopije) predsedniku Žirija i nakon toga original zapisničaru. • Predsednik Žirija je jedini ovlašćen da preda listiće sa postavom domaćem TV predstavniku i Supervizoru za statistiku (VIS). 	<ul style="list-style-type: none"> • Ekipe počinju da se zagrevaju na mreži (10 minuta).
8 minuta pre početka	8 minuta pre početka	<ul style="list-style-type: none"> • Kraj zvaničnog zagrevanja. • Brisači ulaze na teren da obrišu pod, ako je to neophodno. 	<ul style="list-style-type: none"> • Prvi sudija zviždukom označava kraj zvaničnog zagrevanja i oboje sudija traže dozvolu od predsednika Žirija za početak utakmice. 	<ul style="list-style-type: none"> • Igrači se, nakon zagrevanja, vraćaju do svojih klupa.

7 minuta pre početka	7 minuta pre početka	<ul style="list-style-type: none"> • Sviraju se nacionalne himne u celosti. • Nosači <p>zastave ulaze na teren. Onaj koji je najbliži zapisničkom stolu treba da stoji tačno u uglu linije napada i bočne linije.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Za vreme odgovarajuće himne, nosači zastave podižu zastavu do ugla od 45. • Odmah nakon završetka himni, nosači zastave izlaze sa terena, noseći zastave. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sudije – linijske sudije stoje na bočnoj liniji, ispred zapisničkog stola, a zatim odlaze do sredine terena, okrećući se licem ka zapisničkom stolu. • Za vreme himni, sudije bi trebalo da se okrenu pod uglom od 45°, kako bi bili okrenuti prema zastavi zemlje čija himna se pušta. • Prvi sudija daje znak zviždukom, odmah po završetku himni. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ekipe stoje na bočnoj liniji, ispred zapisničkog stola, a zatim odlaze do sredine terena, u redosledu – kapiten, aktivni Libero, igrači i drugi Libero, okrećući se licem ka zapisničkom stolu. • Nakon himni ekipe odlaze do svojih klupa i spremaju se za predstavljanje.
3 minuta pre početka	3 minuta pre početka	<ul style="list-style-type: none"> • Prve fanfare – Predstavljanje sudija - 	<ul style="list-style-type: none"> • Oboje sudija, praćeni fanfarama, odlaze do sredine terena, blizu mreže, okrenuti ka zapisničkom stolu i spiker ih najavljuje. Svo četvoro linijskih sudija stoje iza sudija (linijske sudije 1 i 2 iza prvog sudije, a linijske sudije 3 i 4 iza drugog sudije) i ulaze duž bočne linije, 2 i 3 se zaustavljaju na svojim pozicijama, a 1 	<ul style="list-style-type: none"> • Zvanična lica ekipe, 6 igrača početne postave i startni Libero sedaju na klupu, dok ostali igrači ostaju ili u blizini klupe, ili u prostoru za zagrevanje.

			<p>i 4 idu do kraja linije do svojih pozicija.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nakon najave, sudije se rukuju, prvi sudija odlazi do sudijske platforme, a drugi odlazi ispred zapisničkog stola. 	
Neposredno nakon predstavljanja startnih igrača, aktivnog Libera i trenera.	Neposredno nakon predstavljanja startnih igrača, aktivnog Libera i trenera.		<ul style="list-style-type: none"> • Drugi sudija dodaje četiri lopte za igru <p>skupljačima lopti 1, 2, 4 i 5 i proverava pozicije igrača na terenu, poredeći ih sa onim sto je upisano na listiću za postavu.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nakon toga odobrava startnom Liberu da uđe na teren i postane aktivni Libero. • Nakon toga odobrava startnom Liberu da uđe na teren i postane aktivni Libero. • On/ona pita zapisničara da li je završio/la proveravanje i da li je spreman/na za početak. • Zatim daje loptu za igru serveru i podiže obe ruke, gledajući u prvog sudiju, kao znak da je sve u redu i da utakmica može da počne. 	
0.0 minuta pre početka	0.0 minuta pre početka	<ul style="list-style-type: none"> • Na početku utakmice, prvi sudija zviždukom odobrava prvi servis. 		

<p>Neposredno nakon predstavljanja startnih igrača, aktivnog Libera i trenera.</p>	<p>Neposredno nakon predstavljanja startnih igrača, aktivnog Libera i trenera.</p>		<ul style="list-style-type: none"> • Drugi sudija dodaje četiri lopte za igru skupljačima lopti 1, 2, 4 i 5 i proverava pozicije igrača na terenu, poredeći ih sa onim što je upisano na listiću za postavu. • Nakon toga odobrava startnom Liberu da uđe na teren i postane aktivni Libero. • Nakon toga odobrava startnom Liberu da uđe na teren i postane aktivni Libero. • On/ona pita zapisničara da li je završio/la proveravanje i da li je spreman/na za početak. • Zatim daje loptu za igru serveru i podiže obe ruke, gledajući u prvog sudiju, kao znak da je sve u redu i da utakmica može da počne. 	
<p>0.0 minuta pre početka</p>	<p>0.0 minuta pre početka</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Na početku utakmice, prvi sudija zviždukom odobrava prvi servis. 		

NAPOMENA: Sve utakmice će početi prema unapred objavljenom rasporedu. Međutim, ukoliko prethodna utakmica traje duže od predviđenog, zvanični protokol će početi tek nakon što teren bude ispražnjen i administracija prethodne utakmice bude završena. Sudije će saopštiti vreme početka utakmice trenerima obe ekipe, nakon konsultovanja sa predsednikom Žirija i sudijskim delegatom.

Spikerova skripta za Protokol utakmice

Vreme *MP A	Vreme *MP B	OPIS
20'	30'	(Terenski pomoćnici ulaze) Dame i gospodo, molim Vas pozdravite terenske pomoćnike za ovu utakmicu.
19'	29'	(Ekipe ulaze) Odmah nakon što se ekipe postroje: Dobar dan/Dobro večer, dame i gospodo, dobrodošli na _____ (ime takmičenja) utakmica broj _____ između _____ i _____.
18'	18'	Sada ćemo prisustvovati zvaničnom zagrevanju na mreži.
7'	7'	(Ekipe ulaze) Odmah nakon što se ekipe postroje: Molim Vas ustanite da poslušamo nacionalnu himnu (<u>Ekipa A</u>). A sada, nacionalna himna (<u>Ekipa B</u>).
3'	3'	(Prve fanfare) Predstavljanje međunarodnih sudija Prvi sudija je g-din/g-đa _____ iz _____. Drugi sudija je g-din/g-đa _____ iz _____.
2.30'	2.30'	(Druge fanfare) Predstavljanje početnih postava, Libera i trenera. Prvo predstavljanje ekipe A – ekipe sa leve strane i onda ekipe B. U slučaju da je ekipa A domaća ekipa, prvo se predstavlja ekipa B.

*MP – Međunarodni protokol – alternativa A ili B

Proveriti informacije sa zapisničarom

Ekipa: _____	Ekipa: _____
Broj _____	Broj _____
Broj _____	Broj _____
Broj _____	Broj _____
Broj _____	Broj _____
Broj _____	Broj _____
Broj _____	Broj _____
Broj _____	Broj _____
Broj _____	Broj _____
Broj _____	Broj _____
Broj _____	Broj _____
Broj _____	Broj _____
Broj _____	Broj _____
Startni Libero broj _____ Ime _____	Startni Libero broj _____ Ime _____
Drugi Libero broj _____ Ime _____	Drugi Libero broj _____ Ime _____
Trener g-din/g- đa _____	Trener g-din/g- đa _____

TTO	Prvi/drugi Tehnički tajm-aut ili prvi/drugi tajm-aut ekipe
TO	Tajm-aut _____ (Ekipe)
Izm.	Izmena _____ (Ekipe), Broj _____ izlazi, Broj _____ Ime _____ ulazi
	Izmena Libera _____ (Ekipe), Broj _____ izlazi, Broj _____ Ime _____ ulazi

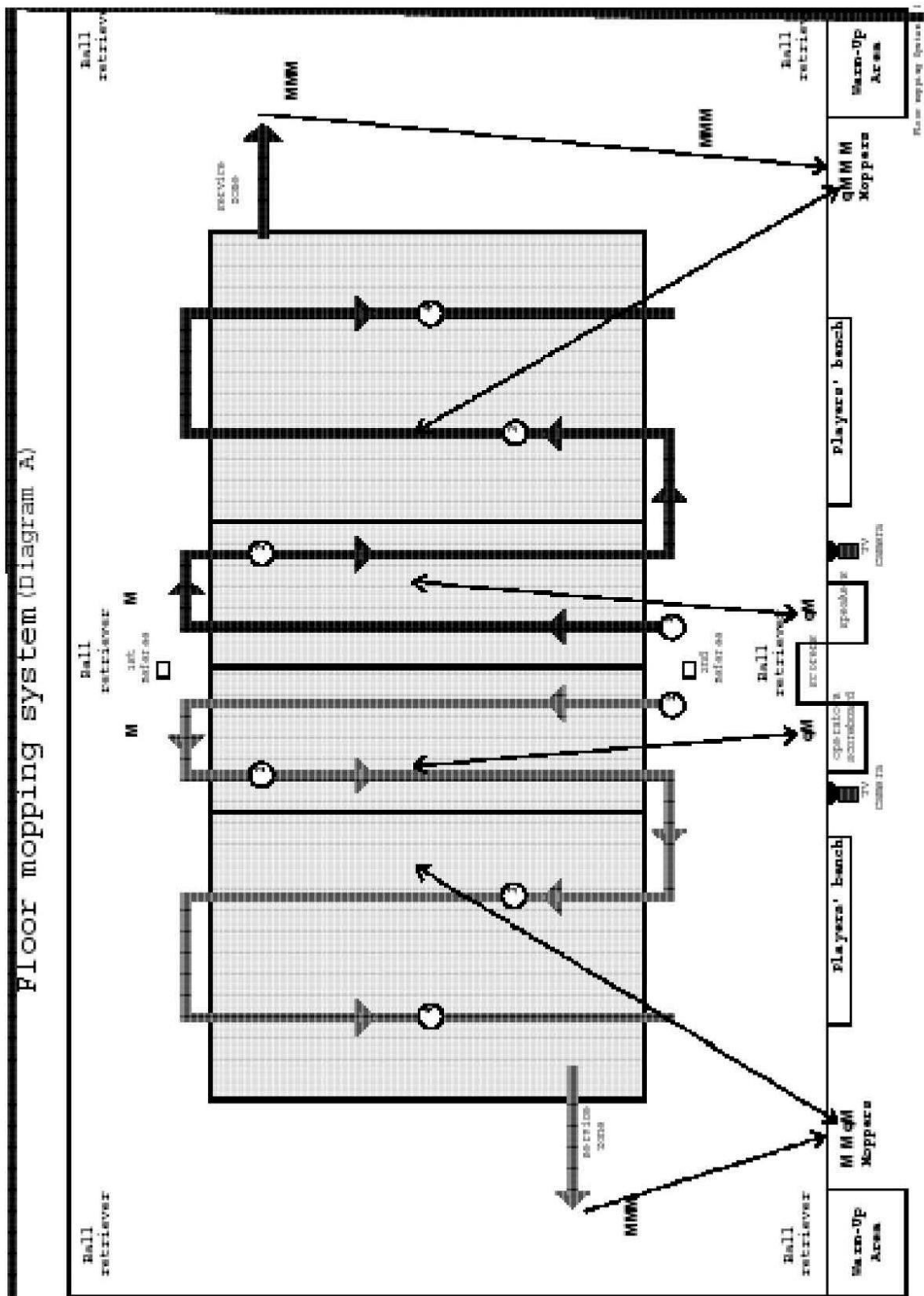
RADNI PROGRAM

- Dolazak pre turnira
Sudije moraju doći u grad održavanja takmičenja kako je napisano u njihovim pozivima. Moraju da ponesu svoje zvanične uniforme sa sobom.
- Sastanak
Teorijski i praktični sudijski sastanak će se održati pre početka takmičenja, a njemu će prisustvovati sudije, zapisničari, linijske sudije, brisači poda, skupljači lopti i spikeri.
- Komentari o suđenju
Sastanak sa članovima Sudijskog potkomiteta će se održavati svakog dana. Na njemu se analizira suđenje na prethodnim utakmicama (sa video snimcima sa utakmice, ukoliko je moguće) i to kako greške, tako i uspešne reakcije (bez davanja informacija o tome koliko poena je sudija dobio na obrascu za ocene), kako bi se izjednačio tehnički kvalitet suđenja na najvišem nivou. Ukoliko je to moguće, sudije bi trebalo da sami ocene svoje uspešne reakcije i ono što bi mogli da poboljšaju.
- Informacije o delegiranju
O delegiranju za utakmice, prvi, drugi, *čelendž* i rezervni sudija će biti obavješteni, obično:
 - 1) 12 sati unapred, ili
 - 2) veče pre početka utakmice.
- Alko-test
Kada su zvanično informisani da su delegirani za utakmicu, prvi, drugi, *čelendž* i rezervni sudija, zapisničari i linijske sudije treba da se podvrgnu alko-testu, koji se sprovodi po principu slučajnog uzorka, a od strane doktora, u prisustvu člana Sudijskog potkomiteta.
- Ponašanje
FIVB ima poverenje u svakog sudiju koji je određen za različita takmičenja. Sudije odgovorne za vođenje utakmica na nekom takmičenju moraju prikazati primerno ponašanje tokom takmičenja i to od trenutka dolaska do odlaska iz grada/gradova, u kojima se takmičenje održava.

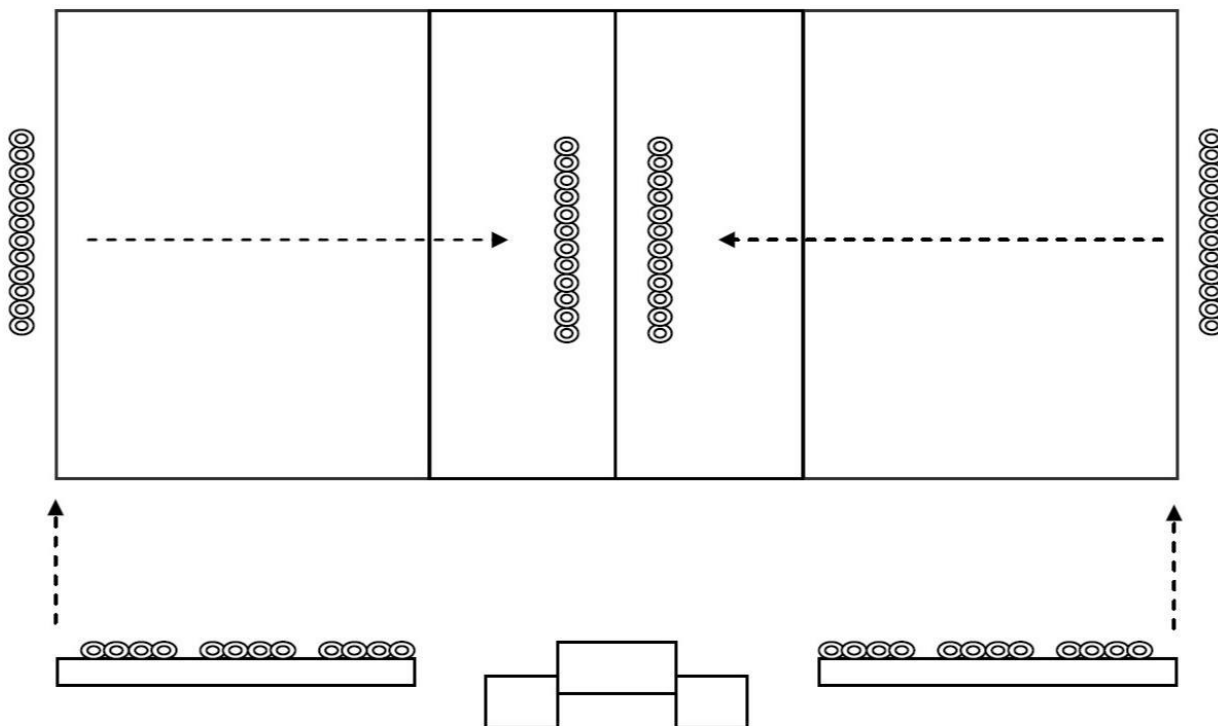
Moraju striktno da se pridržavaju rasporeda svih aktivnosti, koje odredi Sudijski potkomitet i da odražavaju sliku sudije kako u sportskoj hali tako i van nje.

Sudijski potkomitet je ovlašćen da suspenduje sa funkcije, a u zavisnosti od greške, čak i da isključi bilo kog člana sudijskog kolegijuma, čije ponašanje odstupa od standarda koji se od njega očekuje.

Dijagram A

Dijagram B: Predstavljanje ekipa na početku protokola

Dijagram C: Ekipe i sudije tokom intoniranja nacionalnih himni

